

STANDARD FORSIDE TIL EKSAMENSOPGAVER

Fortrolig

Ikke fortrolig

Prøvens form (sæt kryds)	Projekt	Synopsis	Portfolio	Speciale X	Artikel	Skriftlig hjemmeopgave/24 timers prøve
--------------------------	---------	----------	-----------	----------------------	---------	----------------------------------------

Uddannelsens navn	Læring og forandringsprocesser	
Semester	10. semester	
Prøvens navn/modul (i studieordningen)	Kandidatspeciale	
Gruppenummer	Studienummer	Underskrift
Navn Ekaterina Jurjevna Guseva	20151693	
Navn		
Navn		
Navn		
Navn		
Navn		
Afleveringsdato	31.05.2017	
Projektitel/Synopsistitel/Speciale-titel	Skolen for den Tredje Alder – skolen for ældre	
I henhold til studieordningen må opgaven i alt maks. fylde antal tegn	192.000	
Den afleverede opgave fylder (antal tegn med mellemrum i den afleverede opgave) (indholdsfortegnelse, litteraturliste og bilag medregnes ikke)	96.964	
Vejleder (projekt/synopsis/speciale)	Jamshid Gholamian	

Jeg/vi bekræfter hermed, at dette er mit/vores originale arbejde, og at jeg/vi alene er ansvarlig for indholdet. Alle anvendte referencer er tydeligt anført. Jeg/vi er informeret om, at plagiering ikke er lovligt og medfører sanktioner. Regler om disciplinære foranstaltninger over for studerende ved Aalborg Universitet (plagiatregler): <http://www.plagiat.aau.dk/regler/>

Indholdsfortegnelse

1 Abstract.....	3
2 Indledning.....	3
3 Problemfelt	4
3.1 Problemformulering	5
4 Metode.....	5
4.1 Det kvalitative forskningsinterview.....	5
4.2 Interviewguide og udvælgelse af informanter	6
4.3 Transskribering.....	8
4.4 Observationer	8
5 Empiri	9
6 Teori	10
6.1 Mening.....	10
6.1.1 Meningsforhandling.....	11
6.1.2 Deltagelse	11
6.1.3 Tingsliggørelse	11
6.2 Fællesskab	12
6.2.1 Gensidigt engagement	12
6.2.2 Fælles virksomhed.....	12
6.2.3 Fælles repertoire	12
6.3 Praksis.....	12
6.4 Læring.....	13
7 Skolen for den Tredje Alder	13
7.1 Skolens historie og grundlæggelse	13
7.2 Skolens beliggenhed.....	14
7.3 Skolen som et ressourcecenter.....	15
7.4 Internationalt samarbejde	16
8 Analyse	16
8.1 Skolen som et praksisfællesskab	17
8.2 Skolen som en læringspraksis.....	19
8.3 Kursisterne på skolen	21
8.3.1 Nye venskaber og socialt samvær.....	22
8.3.2 Bidrag til samfundet	23

8.3.3 Opfyldelse af drømme	23
8.3.4 Identitet.....	24
9 Diskussion	25
10 Kritisk refleksion over eget projekt.....	26
11 Konklusion	27
”Skolen for den Tredje Alder” deltagelse, udvikling og samhørighed.....	29
Skolen som et praksisfællesskab.....	29
Læring som støtte.....	29
Aldring med glæde.....	30
Identiteten følger med	31
Den forebyggende del.....	31
Afrunding.....	32
12 Litteraturliste	32
Links	32
Bilag 1 - Interviews	33
Interview med Svetlana Chernyshova	33
Interview med kursist 1	36
Interview med kursist 2	39
Interview med kursist 3	40
Interview med kursist 4	42
Bilag 2 – Observationer.....	44

1 Abstract

The following thesis aims to examine a school for elder people located in Russia, Saint Petersburg. The school is named "School of the Third Age". The purpose of the schools work is to create a learningcenter where elderly people can develop professionally by taking different courses. At the same time, the school creates opportunities for the elderly to socializing, being more active in pursuing their interests, participating in various events and improving their lives in general, by strengthening their mental and physical health.

The basis for the thesis is the older ones. The aim is to show the perspective from their point of view, by observing the microprocesses at the school. The main work is to study the school as a community of practice, whose members – the elderly, are co-creators of the community practiced at the school.

The study showed that the elderlys participation in the educational courses at the school changes their self-perception, gives them more confidence and a sense of life that promotes social activity and improve their well-being.

Initially, the school was examined as a learning practice by observing the learning processes. In this context, the learning is seen as a result of the socialization processes that the community consists of. The purpose was to define the practice being expressed in the social processes, by clarifying their intentions in relation to what actually happens at the place.

Afterwards, the opinions of the elderly had been emphasized. The aim was to clarify their participation in the schools events and to say something about how their participation creates the community of practice, they are a part of. At the same time, the elders point of view can give a perspective on the meaning of the school for their lives and what kind of learning is founded, besides the kind of learning that is a base at the courses in the relations between the teacher and the student.

2 Indledning

Formålet med specialet er at undersøge skolen for ældre i Sankt Petersborg i Rusland. Skolen ved navn "Skolen for den Tredje Alder" tilbyder kurser, arrangementer etc. for ældre siden 2004.

Mit forhold til skolen er et tidligere samarbejde i praktikopholdet på Det Danske Kulturinstitut tilbage i 2014. Skolen er en af de meget få organisationer i byen som tilbyder den slags ydelser, hvor ældre aktivt kan tage del i kurser inden for forskellige områder som fx sprog, IT-kurser, billedkunst, musik osv. Forskellen mellem skolen og andre lignende steder er, at Skolen for den Tredje Alder tilbyder ikke kun kurser for de ældre, men fungerer samtidigt som et samlingssted eller -punkt for kursister, hvor de kan mødes til forskellige arrangementer og være fælles om diverse projekter og aktiviteter inden for skolens rammer.

Under praktikopholdet i 2014 på bachelorstudiet finder jeg ud af, at skolens leder blev inspireret af de danske folkehøjskoler i sin tid, da skolen blev opstartet, og livslang læring er et af de vigtige fundament for skolens arbejde. Begrebet livslang læring "*... signalerer at vi alle skal lære livet igennem – som børn, som unge og som voksne [...] Voksne er sikret adgang til læring gennem vores formelle uddannelsessystem, gennem læring på arbejdspladserne og gennem læring i*

folkeoplysningen.” <https://www.dfs.dk/temaer/realkompetence/opslagsbog/livslang-laering/>.

Livslang læring og folkeoplysning er det som giver anledning til, at Skolen for den Tredje Alder bliver oprettet.

Skolen oplever en del udfordringer, da denne har svært ved at få støtte fra myndighederne og har dermed begrænsede muligheder i deres arbejde. Ifølge skolens leder, Svetlana Chernysheva, ligger udfordringerne i, at skolen ikke bliver støttet økonomisk og, at samfundet og dets borgere ikke er 100% bevidste om hvilket arbejde det indebærer, hvad godt det bringer og hvilke muligheder det giver i fremtiden.

Under mit speciale forløb befinder jeg mig i Rusland og har derfor mulighed for at besøge skolen, tale med lederen, lærerne og kursisterne. Her får jeg mulighed for at besøge et forum som var dedikeret til de ældre. Til forummet har jeg deltaget i et seminar, hvilket jeg kommer nærmere ind på i metodeafsnittet, omhandlende skolen, dens arbejde, historien om de danske folkehøjskoler og kursisternes oplevelser af skolen. Her bliver jeg opmærksom på hvor stor en vigtighed skolen bliver pålagt af alle. Dette vækker min interesse i at komme skolen nærmere, de muligheder denne stiller samfundets borgere, som ellers ikke kan findes andetsteds.

Undersøgelsen er etnografisk studie, hvor jeg indsamler viden om skolens læringspraksis gennem observationer og samtaler med aktører i feltet.

3 Problemfelt

Efter en samtale med skolens leder, Svetlana Chernyshova, opdager jeg, at skolen er en af de meget få som tilbyder sen slags ydelser for de ældre i byen. Hun fremhæver det tydeligt, at den forskel der er på Skolen for den Tredje Alder og andre lignende institutioner gør, at skolens indsats i samfundet er noget ekstraordinært: *”Jeg mener at skolen er en ekstraordinær indsats, i virkeligheden, i bevaringen af nationens sundhed, opretholdelsen af et sundt samfund.”* (Bilag 1, s. 31)

Til forummet omhandlende den ældre generation bliver den russiske tilgang til arbejdet med ældre diskuteret frem og tilbage. Nogle fremhæver at der eksisterer visse stereotyper af ældre, at det er nogle som skal passe børnebørn mens forældrene er i fuld gang med karrieren, de skal passe huset, haven i sommerhuset osv. Alt det fører til at de ikke har tid til dem selv og derfor er stor social aktivitet hos ældre i samfundet er noget, man ser sjældent i Rusland.

Dette forsøger skolen at bryde med, ved at give plads og muligheder for udfoldelse og engagement i et aktivt socialt liv. Det samme tilbyder mange andre institutioner og organisationer, som ligeledes tilbyder undervisningskurser og lignende, men ifølge Svetlana er der en klar forskel på hendes og andres skoler. Hun mener, at de er en af de få som har en helt ekstraordinær fokus på de ældre, som man ellers ikke ser andre steder: *”Jeg vil sige at vores tilgang er netop subjektiv, ja, fokuseret på mennesket, det er nok på nuværende tidspunkt en af de mest unikke der er.”* (Bilag 1, s. 32). Denne tilgang er det som giver udslag og vækker interessen i at undersøge skolen nærmere. Med min baggrund i Rusland, kender jeg også til de stereotyper som man har snakket om til forummet og kan ikke genkende til. Derfor er det endnu mere interessant at undersøge skolens arbejde og finde ud af, hvad denne gør af gode gerninger over for de ældre og samfundet, og ikke mindst hvilke muligheder den ellers skaber for landet.

Og da skolens tilgang er subjektiv, ønsker jeg ligeledes at inddrage de ældre i undersøgelsen og observere de mikroprocesser, som kan fortælle noget om skolen og dens betydning for de ældre.

De problematikker skolen møder bliver af lederen beskrevet som manglende støtte fra regeringen og andre aspekter på det plan. Jeg erkender at der eksisterer nogle samfundsmæssige og strukturelle problemer i den forbindelse, men vælger at afgrænse mig fra det og fokusere udelukkende på skolens læringspraksis og den betydning denne har for de involverede ældre.

Yderligere er lederens ønske at blive ”større”, det vil sige udbrede sig til andre områder af byen, da skolen lige er placeret på et mindre areal og har ingen muligheder for at vokse mere. De ønsker at blive store mere generelt, det vil sige udvikle deres kurser, tilføje nye programmer og forbedre projektet løbende. De mener, det er vigtigt at kommunikere ud til byen, at det, skolen bidrager med, har en stor effekt på de ældre og deres mentale og fysiske tilstand.

I opgaven bliver skolen set som et praksisfællesskab og undersøgt på baggrund af Etienne Wengers sociale læringsteori, hvor målet er, at fokusere på det sociale og hermed inddrage ikke kun skolens ledere og lærere men ligeså vel de ældre, som er vigtige medlemmer for praksissens udførelse.

Formålet er at finde ud af, hvordan denne læringspraksis bliver udfoldet og hvilken betydning arbejdet med de ældre på skolen har for selv de ældre men også for samfundet generelt. Det er min intention, at gennem specialet kaste lys over det arbejde, skolen udfører, for at synliggøre det mere og bidrage til at arbejdet fortsætter og bliver støttet mere af omverdenen.

På baggrund af det ovenstående er jeg nået frem til følgende problemformulering, som jeg ønsker at besvare.

3.1 Problemformulering

Hvilken læringspraksis udspiller sig på skolen og hvordan italesætter de ældre deres deltagelse i skolen og dens betydning for dem?

4 Metode

Følgende metodeafsnit skal beskrive specialets metode til at indhente den nødvendige empiri for at kunne besvare den ovenstående problemformulering. Her ønsker jeg at udfolde den brugte metode i undersøgelsen, som er de kvalitative interviews, observationer og en begrundelse for mine trufne valg i den forbindelse.

4.1 Det kvalitative forskningsinterview

Inspirationen til den måde de kvalitative interviews er blevet afholdt på, er hentet fra Steiner Kvale (1997).

Formålet med brugen af de kvalitative forskningsinterview er, at få en beskrivelse af kursisternes blik på skolens ydelser og vigtigheden af disse for deres dagligdag. Samt bidrage til viden om skolens placering i samfundet, dens mål og visioner for det fremtidige arbejde og de udfordringer skolen stilles overfor på nuværende tidspunkt. Tilsammen skal den indhentede viden være med til at sige noget om den læringspraksis, som skolen huser.

I forsøget på at forstå den verden kursisterne er en del af på skolen, er undersøgelsesmetoden inspireret af Kvales 12 aspekter: livsverden, mening, kvalitativt, deskriptivt, specificitet, bevidst naivitet, fokus, flertydighed, forandring, sensitivitet, mellem menneskelig situation og positiv oplevelse (Kvale, s. 129).

Kursisternes livsverden omkring skolen er genstanden for interviewet og målet er at forstå kursisternes oplevelse af den *livsverden* de lever i. Udover at få en beskrivelse af kursisternes livsverden og deres forhold dertil, ønskes der at forstå betydningen af det der siges, altså *meningen* med det sagte. Dette kan gøres ved at fokusere på det der siges samt hvordan det siges, altså mimikken, tonelejet og kropssproget.

Det kvalitative forskningsinterview arbejder med *kvaliteten* og ikke tal, dermed søges der at få beskrivelse i almindeligt sprog, i ord, og ikke tal.

Det fjerde aspekt *deskriptivt* ligger i at få nøjagtige og detaljerede beskrivelser af kursisternes oplevelser og følelser, for dernæst at kunne fortolke, hvorfor de interviewede handler, som de gør.

Specificitet peger på at indhente beskrivelser af de helt specifikke forhold og situationer i kursisternes livsverden omkring skolen. Det er ikke meningen at spørge ind til generelle opfattelser.

Det sjette aspekt henviser interviewerens til at udvise åbenhed over for mulige nye hændelser der kan være interessante at spørge ind til. Der arbejdes ikke med på forhånd formulerede faste spørgsmål, men der er plads til at udvise nysgerrighed og være lydhør over for det, der siges. Det giver plads til at spørge ind til det sagte for at få mere viden ud af interviewet.

Fokus giver anledning til, at interviewerens kan føre den interviewede til at holde sig til bestemte temaer, uden at føre dem frem mod bestemte meninger om det valgte tema.

I tilfælde af at der fremkommer flertydige svar, er det interviewerens opgave at opklare, om flertydighed skyldes kommunikationssvigt eller om der kan være tale om modsigelser fra de interviewede.

Interviewet kan være med til at ændre på nogle af beskrivelserne hos den interviewede. Interviewet starter en refleksionsproces, som kan give anledning til at den interviewede ændrer deres beskrivelser af mening, da de pludselig kan se hele situationen i nye aspekter, som kan forandre deres udtalelser i sidste ende.

Sensitivitet ligger i forskelligheden over for viden om og følsomheden over for det valgte tema. Har man ikke kendskab til et emne, får man svært ved at trænge helt ind i betydningen af den.

Samtidigt skal man være opmærksom på at interview situationen foregår imellem to mennesker som kan være med til at påvirke hinanden undervejs. Interaktionen som kan være emotionel bør erkendes i den senere analyse af materialet.

Sidst er den tolvte aspekt om positiv oplevelse der peger på interviewet som en samtale mellem to mennesker om et fælles emne, der kan virke som en ny og berigende oplevelse, der kan frembringe nye indsigter i livet for den interviewede.

4.2 Interviewguide og udvælgelse af informanter

På baggrund af det ovenstående vælger jeg at forberede en interviewguide uden at gøre den for stramt styret. Formålet er at få flere beskrivelser ud af de interviewede som muligt med henblik på at få et så detaljeret og specificeret billede af deres livsverden som muligt.

Desuden ønskes der at få det følsomme frem hos de interviewede, især kursisterne. Målet er at fokusere ikke kun på det der bliver sagt men også på kropssproget, som kan være med til at beskrive den interviewedes oplevelse og følelser over for emnet. Dette kan kaste et lys over meningen med det der bliver sagt. For at give plads til at den interviewede får næsten frit løb for sine udtalelser, forberedes der nogle specifikke spørgsmål til at holde samtalen inden for det valgte

emne. Under forløbet er der plads til at spørgsmålene kan tilpasses situationen, uddybes eller fjernes helt, hvis den interviewede selv kommer ind på emnet. Det kræver at jeg som interviewer er lyttende, opmærksom og forstående overfor den interviewede og det tema, hele interviewet drejer sig om.

Basis spørgsmålene som bruges i forhold til kursisterne er:

- Hvornår begyndte du at besøge Skolen for den Tredje Alder?
- Besøger du den stadigvæk?
- Hvis ja, hvor ofte?
- Hvilke mål havde du i begyndelsen?
- Hvad er det mest betydningsfulde du har fået med dig fra skolen?

Med spørgsmålene ønskes der først og fremmest at blive klarlagt en tidshorizont. Nogle kan kalde sig for gamle kursister af skolen, mens andre har et kendskab til skolen gennem nogle få år. De sidste spørgsmål skal være med til at belyse interviewerens følsomme side af emnet. Her bliver der spurgt ind til hvad de personligt mener om skolen og hvordan deres egen livsverden ser ud på baggrund af skolen. Formålet er at få det mere følsomt betonedede frem og dermed forstå meningen med det der bliver sagt, jf. ovenstående.

Kursisterne er de primære deltagere i fællesskabet og derfor er deres italesættelse af skolen og dens betydning for dem det grundlæggende i forsøget at få besvaret opgavens problemformulering.

Udover kursisterne skal interviewet med skolelederen bidrage til undersøgelsen af skolen. I samtalen med lederen ønskes der at få svar på følgende spørgsmål:

- Hvad mener du skolen bringer til samfundet og især de ældre?
- Hvordan skiller Jeres skole sig ud fra andre lignende?
- Hvilke mål sætter i Jer for skolen i fremtiden?
- Hvilke udfordringer bliver skolen mødt af på nuværende tidspunkt?

Ved at spørge lederen om hvad skolen gør for samfundet og især de ældre, forsøges der at findes frem til at forstå meningen med skolens arbejde. Altså i det større perspektiv. Hvad det siger om deres læringspraksis både for de ældre men også over for det omgivende samfund.

En indsigt i skolens mål skal belyse læringspraksissens bevægelse og de mulige forandringsspektiver det fører med sig. Dette kan ligeledes sige noget om den praksis der udspringer sig på skolen.

I udvælgelsen af informanter, kursisterne, vælger jeg at tage kontakt til en underviser, som underviser frivilligt i spil på klaver. Hun inviterer mig til en åben lektion som foregår på et af byens biblioteker. Ved ankomst, inden lektionen begynder, præsenterer jeg mig selv over for alle tilstedeværende og fremsætter ønsket om at låne fem minutter af deres tid til at spørge dem om deres oplevelse af Skolen for den Tredje Alder. De fleste viser ønsket om at deltage og jeg starter på interviewene.

Da alle tilstedeværende sidder i et mindre lokale, er der larm fra de snakke der er og det spillede klaver, som er placeret midt i lokalet. Jeg vælger derfor at trække kursisterne til siden, en for en, hvor der er mere ro omkring os og vi får mulighed for at fokusere på interviewet uden at blive forstyrret.

Som det første gøres kursisten opmærksom på at interviewet bliver optaget og at deres person vil blive behandlet anonymt i opgaven. Derefter kan interviewet starte.

4.3 Transskribering

Alle afholdte interviews blev optaget på en mobiltelefon for derefter at blive transskriberet. Sproget de afholdte interviews blev afholdt på var russisk. Først blev transskriberingen nedfældet på det originale sprog, for dernæst at blive oversat til dansk af undertegnede. Med det kendskab jeg har til det russiske sprog som modersmål, vurderer jeg, at det er nok til at gengive meningen med det sagte og den præcise oversættelse.

4.4 Observationer

Internationalt forum ”Ældre generation”: oplæg om erfaringer fra de nordiske lande.

Som tilføjelse til dataindsamlingen er jeg blevet inviteret til international forum omhandlende den ældre del af befolkningen i Sankt Petersborg. Hele ugen kunne de interesserede besøge forummet, hvor man kunne finde mange forskellige stande inden for ugens rammer. Det har blandt andet været stande med tilbud om pension, salg af varer i form af høreapparater, blodtryksmålere etc., statslige institutioner, forsikringstilbud, lægetilbud, jobtilbud osv.

Derudover har man planlagt adskillige foredrage, forelæsninger, seminarer og lignende med deltagelse af forskellige specialister på området. Et af seminarerne er blevet planlagt af projektlederen Svetlana, hvor jeg ligeledes har deltaget som observant. Seminaret under navnet «Formidling og praktisk indførelse af de nordiske landes erfaringer inden for læring af ældre og øgning af deres sociale aktivitet i Rusland» blev besøgt af specialister som Irina Andreevna Grigoryevna, professor fra Sankt Petersborgs Statsuniversitet, og danske Torben Bo Hansen, fra Dans Råstof – *”en almen velgørende fond med det formål at etablere hjælpeforanstaltninger af social eller arbejdsmæssig art for vanskeligt stillede borgere.”* (<http://www.danskraastof.com/om-os.html>).

Til seminaret har man diskuteret emner som: de danske højskoleers filosofi og traditioner, aktivisering af ældre – optagethed eller eksklusion, og uddannelse som drivkraft til ny beskæftigelse. Derudover rummede seminaret muligheden for at de ældre fra Skolen af den Tredje Alder kunne italesætte deres oplevelser med skolen, de forskellige projekter de har været en aktiv del af, og hvordan deltagelsen har ændret deres liv.

Undervisningsforløb mandag 15. maj 2017 (kl. 11-14)

Som tilføjelse til det ovennævnte, finder jeg det relevant at supplere undersøgelsen med observationer foretaget på et af de undervisningsforløb, som skolen afholder skemalagt i løbet af ugen. Undervisningen omhandlede litterære færdigheder. I denne sammenhæng har jeg benyttet mig af feltnoter. Jeg har således medskrevet mine observationer i løbet af de tre timer som lektionen varede, disse kan findes under Bilag 2.

Observation af en lektion kan vise, hvad mennesker gør i en helt konkret situation i den givne praksis. Da jeg ønsker at undersøge den læringspraksis, der udspiller sig på skolen, er det relevant at observere hvordan noget af undervisningen foregår, da undervisningen er det mest basale i skolens arbejde.

Gennem interviews får jeg kursisternes beskrivelser på, hvordan den livsverden skolen er en del af er, mens observationer kan supplere beskrivelserne med konkrete handlinger, som kan understøtte forståelsen af meningen med deres handlinger og italesættelsen.

De observerede mikroprocesser skal på den måde relateres til makrosammenhænge, i forsøget at forstå den læringspraksis der er (Larsen, s. 38).

5 Empiri

Lærebog ”Nye tilgange til socialt arbejde: en social solidaritet og et samfund for alle aldre.”

For at kunne sige noget om den ældre del af borgere i landet, vil jeg benytte mig af læringsmateriale som jeg har fået af projektlederen Svetlana. Materialet er et mindre hæfte på 79 sider skrevet på russisk. Denne er skrevet af Svetlana i samarbejde med Irina Andreevna Grigoryevna, der er professor på Institut for teori og praksis af socialt arbejde der hører under Sankt Petersborgs Statsuniversitet. Irina har udgivet mere end 100 publikationer om socialt arbejde i Rusland.

Hæftet indeholder tre store kapitler; «Det moderne sociale arbejde: fra velgørenhed til institutionel socialt arbejde», «Ældre i det moderne samfund. Aldring som risiko» og «”Skolen for den Tredje Alder” – modellen for socialt arbejde mod aktivering af de ældre». Sidstnævnte er en beskrivelse af skolens historie og det arbejde denne udfører i dag.

Oversættelsen af de brugte dele af hæftet har jeg foretaget selv, da jeg vurderer at mit kendskab til det russiske sprog er rigeligt til at jeg kan oversætte materialet.

Kunstnerisk og journalistisk almanak ”Vostrastu.net” af Skolen for Den Tredje Alder. Udgave 8, 2015.

Dette materiale er udarbejdet af skolen, dens kursister og andre specialister uden for skolen. Materialet udkommer en gang om året og fremstiller forskellige artikler inden for temaet om ældre. Eksempelvis kan man i denne 8. udgave finde en artikel ”Skolen for den Tredje Alder – aktivitetsressource for de ældre” skrevet af Olga Grohovskaya, PhD i sociologi og lektor på Sankt Petersborgs Økonomiske Universitet. Artiklen udfolder skolens arbejde og hvad denne har af betydning for de ældre.

Desuden er der plads til kursisternes kunstnerisk udfoldelse i form af digte og fortællinger.

Den del af materialet som jeg bruger i specialet er de artikler omhandlende undersøgelser af skolens arbejde med de ældre og de ældres udtalelser om deres oplevelser om skolen, som er udfoldet i artiklen ”Os på skolen”. Sidst og ikke mindst bruger jeg artiklen ”Os i samfundet” udarbejdet på baggrund af den anden nationale konference om aldring fra 2014 – ”From an Ageing Society to a Society for All Ages.” <http://www.ageing-forum.org/en/event/conference-2014-2/>.

Oversættelsen er her ligeledes udarbejdet af mig selv.

6 Teori

Specialets teoriramme beskrives i følgende afsnit, hvor den sociale læringsteori af Etienne Wenger (2004) bliver udfoldet.

Etienne Wenger giver sit bud på en social teori om læring med sit perspektiv på, hvordan læring kan forstås og muliggøres. Teorien bliver fremstillet i bogen *Praksisfællesskaber – læring, mening og identitet* (2004). Her fremstiller han sin teori om læring i praksisfællesskaber, ved at fremlægge en begrebsramme som rummer et ” [...] sæt af almene principper og anbefalinger med hensyn til at forstå og muliggøre læring.” (Wenger 2004, s. 14). Disse principper bygger på fire præmisser og beskrives af Wenger som 1) mennesker er sociale væsener og er et centralt aspekt af læring, 2) viden forstås som kompetencer til at gøre et eller andet, fx køre bil, reparere maskiner, være selskabelig osv., 3) deltagelse i udførelse af disse kompetencer som et aktivt engagement og sidst 4) mening, som er det der skal produceres gennem læring og er ” [...] vores evne til at opleve verden og vores engagement deri som noget meningsfuldt.” (Ibid.).

De mest centrale begreber som Wenger benytter i hans teori om praksisfællesskaber er mening – evnen til at opleve verden som meningsfuld, praksis – fælles historiske rammer, ressourcer og perspektiver, fællesskab – sociale konfigurationer, hvor handling er værd at udføre, og deltagelse genkendes som kompetence, og identitet – betegnelse for hvordan læring ændrer, hvem vi er. Disse begreber skal bruges til at karakterisere social deltagelse som en lærings- og erkendelsesproces (Ibid., s. 15).

Mening består af begrebet *meningsforhandling*, som består af to yderligere begreber der er i samspil med hinanden, nemlig *deltagelse* og *tingsliggørelse*.

”Praksis er kilden til sammenhængen i et fællesskab...” og beskrives ud fra tre dimensioner: gensidigt engagement, fælles virksomhed og fælles repertoire (Ibid., s. 90).

Teorien bygger på fire præmisser:

1. Mennesker er sociale væsener
2. Viden drejer sig om kompetence i forhold til værdsat virksomhed
3. Indsigt er deltagelse i værdsatte virksomheder
4. Mening er noget læringen skal producere (Ibid, s. 14)

I det følgende fremstilles en uddybende beskrivelse af de fire ovenstående komponenter, som tilsammen skal danne den ramme, specialets analyse bliver udført inden for.

6.1 Mening

Når Wenger taler om praksisfællesskaber, siger han, at det fokus teorien har er selvfølgelig den funktionalitet, som mennesket har. At vi kan handle og interagere med hinanden, at vi har kroppe og hjerner der fungerer, så vi alle kan være i stand til at være sociale med andre. Men det er ikke kun de mekaniske dele som er interessante i teorien, det er lige så vel det der giver menneskets bevægelser og hjernefunktioner mening (Ibid., s. 65).

Og det er mening som en hverdagserfaring at praksisteorien handler om og har sin fokus på. Det er de processer meningen består i som er det mest centrale i meningsbegrebet. Her bliver man nødt til at stille spørgsmål der kan belyse den proces, meningen findes og består i. Denne proces kalder Wenger for *meningsforhandling*.

Selve processen derimod består af to processer der konstituerer hinanden, nemlig *deltagelse* og *tingsliggørelse*. ”*Deltagelse og tingsliggørelse udgør en dualitet, som spiller en fundamental rolle for menneskets oplevelse af mening og dermed for karakteren af praksis.*” (Ibid., s. 66).

Men først vil jeg forklare Wengers begreb meningsforhandling.

6.1.1 Meningsforhandling

Oftest betyder forhandling at opnå en enighed imellem mennesker, men i Wengers optik er begrebet ikke begrænset i den anvendelse. ”*Det bruges også som betegnelse for en præstation, der kræver langvarig opmærksomhed og tilpasning [...]*” (Ibid., s. 67). Meningsforhandlingsprocessen er dermed en proces ”*hvorigennem vi oplever verden og vores engagement deri som meningsfuld.*” (Ibid.). Processen kan indebære tale, handling, tanker, problemløsning etc. og alt det har at gøre med meninger. Dermed kan det siges at menneskets engagement i verden er i sig selv en meningsforhandlingsproces.

”*Mening eksisterer hverken i os eller i verden, men i den dynamiske relation, som livet i verden udgør.*” (Ibid., s. 68).

Processen er produktiv og består af handling og fortolkning, påvirket af den verden vi lever i. På den måde er processen ”*historisk og dynamisk, kontekstuel og unik.*” (Ibid.).

Meningsforhandlingsprocessen består af to konstituerende processer, nemlig *deltagelsesprocessen* og *tingsliggørelsesprocessen*, der som par referer til ”*en dualitet, der er grundlæggende for meningsforhandlingen.*” (Ibid., s. 69).

6.1.2 Deltagelse

Wenger benytter begrebet deltagelse til ”*at beskrive den sociale oplevelse af at leve i verden som medlemskab i sociale fællesskaber og aktivt engagement i sociale foretagende.*” (Ibid., s. 70).

Handlingen i deltagelsen involverer hele vores kroppe, herunder tale, bevægelse, følelser, tilhørsforhold og sociale relationer. Når deltagelse finder sted involverer den alle mulige aktører der alle er medlemmer af praksisfællesskabet. Wenger vælger ikke at se på fysiske genstande eller fisken i et akvarium som deltagere, men er opmærksom på at nogle aktører, som muligvis bliver sat uden for periferien, kan være reelle deltagere. Det vigtigste er ”*muligheden for gensidig genkendelse*” (Ibid.).

Deltagelse kan være alle former for relationer, ikke kun samarbejde. Der kan ligeledes være tale om konfliktbetonede relationer, intime relationer, harmoniske og konkurrerende (Ibid.).

Desuden former deltagelse vores oplevelse af verden omkring os og lige såvel det praksisfællesskab som vi er medlemmer af. Og sidst er deltagelse mere end blot engagement i fællesskabet. Den er en del af vores identitet, da vi altid bærer den med os, og dens virkning ”*er ikke begrænset til den specifikke kontekst, som deres engagement udgør.*” (Ibid., s. 71).

Dermed er vores deltagelse social, og meningen med det, er altid social. Og dermed skal begrebet bruges til at ”*beskrive vores livserfarings dybt sociale karakter.*” (Ibid., s. 72).

6.1.3 Tingsliggørelse

Tingsliggørelse, som den anden konstituerende proces i meningsforhandlingen, er derimod rettet mod de materielle objekter. Wenger bruger begrebet ”*til at henvise til den proces, der former vores oplevelse ved at skabe objekter, der bringer denne oplevelse til at stivne i «tingslighed»* (Ibid.). Objekterne bliver dermed til *fokuspunkter, som meningsforhandlingen kan organiseres omkring* (Ibid.).

Disse objekter kan være værktøjer, symboler, et stykke papir eller lignende. Tingsliggørelsens fokus kan være både på produktet og processen, fx de bagvedliggende tanker i processen. De menneskelige erfaringer bliver stivnet i disse objekter og former dermed vores oplevelser. Objekterne bliver til en afspejling af praksisser.

De to processer, deltagelse og tingsliggørelse, former en dualitet og kan ikke adskilles, da de udgør et par, og er ikke gensidigt udelukkende. For at kunne skabe noget, er deltagelse en forudsætning og dermed kan tingsliggørelse ikke eksistere uden deltagelse (Ibid., s. 82).

6.2 Fællesskab

Som nævnt tidligere kan praksis og fællesskab forbindes ved at beskrive tre dimensioner: gensidigt engagement, fælles virksomhed og fælles repertoire.

6.2.1 Gensidigt engagement

Gensidigt engagement beskriver Wenger som handlinger, som medlemmerne engagerer sig i, hvor meningene forhandles. Praksis findes dermed i det fællesskab og de relationer aktørerne er involveret i. Medlemskabet er dermed lig med gensidigt engagement. Det er ikke blot et spørgsmål om en gruppe eller et netværk, det er mere end det. Geografisk nærhed er ikke det afgørende for praksisfællesskabet, man kan stadigvæk være en del af den, selvom medlemmerne befinder sig ”langt væk” fra hinanden. Det afgørende er at *opretholde tætte relationer af gensidigt engagement omkring det, de er der for at lave*, uanset hvor medlemmerne er placeret rent fysisk (Ibid., s. 91).

6.2.2 Fælles virksomhed

Fælles virksomhed omfatter både personlige, interpersonelle og instrumentelle aspekter af vores liv. Denne er et resultat af en forhandlingsproces, men ikke nødvendigvis en proces af enighed. Tvært imod kan uenighed i nogle tilfælde ses som noget produktivt. Alle er individuelle personer og har forskelligt at sige og mene, men samtidigt er de en del af et fællesskab, og det de er enige om er, at forhandlingen finder sted i fællesskabet.

De skal finde ud af at kunne forhandle sig frem, overleve sammen med deres forskelligheder og gennem gensidigt engagement forhandle sin virksomhed (Ibid., s. 96).

6.2.3 Fælles repertoire

Den sidste dimension i praksisfællesskabet er fælles repertoire og omfatter ”*rutiner, ord, værktøjer, måder at gøre ting på, historier, gestus, symboler, genrer, handlinger eller begreber, som fællesskabet har produceret eller indoptaget i løbet af sin eksistens, og som er blevet en del af dets praksis.*” (Ibid., s. 101). Dermed kan man sige at det fælles repertoire som kendetegner et praksisfællesskab er aspekter både af deltagelse og tingsliggørelse, som en del af meningsforhandlingen.

6.3 Praksis

Hvis man slår praksis op i ordbogen, betyder det handling eller gøren. Det er noget medlemmerne af praksissen udøver sammen, og den måde de gør de handlinger på kendetegner den praksis, de er en del af. Men i Wengers optik er praksis mere end blot en handling. Praksis er social praksis og involverer mange aspekter med sig. Det omfatter ”*sprog, redskaber, dokumenter, billeder, symboler, veldefinerede roller, specificerede kriterier, kodificerede procedurer, reguleringer og kontrakter, som forskellige praksisser ekspliciterer til en række forskellige formål.*” (Ibid., s. 61). Men samtidigt involverer det også det usagte, det følsomme og det skjulte, som er lige så afgørende for praksisudøvelsen.

Handlingen ses i en historisk og social kontekst og giver det, vi gør, mening og kan dermed siges at være social praksis (Ibid.).

6.4 Læring

Ifølge Wenger kan praksisfællesskaber opfattes som fælles læringshistorier, og læringen kan dermed kendetegne praksissen (Ibid., s. 105-106).

Læring i praksis er ikke kun begrænset til at tilegne sig viden eller færdigheder, men skal ses i et større perspektiv. Læring er med til at danne identitet (Ibid., s. 116). Vi lærer at udvikle forskellige former for engagement, hvad er godt eller skidt for fællesskabet, hvem skal gøre hvad, hvem er bedst til hvad. Vi lærer at forhandle, at tilegne eller tildele andre ansvar, skabe rutiner, indføre redskaber eller værktøjer, registrere hændelser osv. (Ibid., s. 115-116). Dermed er læring noget der sker over tid og rum. Den findes i alt og gennem tiden.

Vi kan lære noget om nye rutiner eller om, hvordan man bruger en computer, men samtidigt kan vi lære noget om os selv og andre, blive bedre til at engagere sig i noget og forme vores identitet.

Når jeg skriver, at jeg vil undersøge den læringspraksis som udspiller sig på Skolen for den Tredje alder, jf. problemformuleringen, tænker jeg således, inspireret af Wenger, på læring som en social proces. Jeg ønsker at undersøge, hvordan og på hvilke måder skolen skaber basis for et socialt læringsrum for de ældres deltagelse og læring. Og for at kunne sige noget om læring, er jeg nødsaget til at undersøge det sociale. Dermed vil jeg kunne sige noget generelt om den læringspraksis der etableres i skolen.

7 Skolen for den Tredje Alder

I det følgende ønsker jeg at præsentere skolen som den case, specialet tager sit udgangspunkt i. Først vil skolens historie blive fremlagt med en beskrivelse af de opstillede mål, denne har med sig. Dernæst beskrives skolens placering og de muligheder som skolen tilbyder for sine kursister.

7.1 Skolens historie og grundlæggelse

Skolen for den Tredje Alder er et slags medborgerhus for ældre 50+. Skolen afholder uddannelsesforløb for sine medlemmer i form af forskellige kurser og skaber rammerne for forskellige projektaktiviteter.

Skolen støttes af Sankt Petersborgs velgørende folkeoplyselig organisation ”Projekthuset”. Organisationen blev grundlagt i 2001 og målet for arbejdet er:

- Social støtte til og beskyttelse af de ældre, arbejdsløse, handicappede og andre udsatte grupper
- At fremme stærkt venskab og forståelse mellem folket
- At fremme kulturelle og uddannelsesmæssige aktiviteter; at fremme den åndelige udvikling af den enkelte
- At fremme aktiviteter inden for forebyggelse af borgernes sundhed, samt udbrede sund livsstil og forbedre den moralpsykologiske tilstand hos borgerne
- Hjælpe til med at beskytte miljøet (<http://www.seniorschool.ru/spb-boogp-dom-proektov/>)

Desuden har organisationen ret til at udføre følgende aktiviteter:

- Gennemføre oplysningskurser omhandlende forebyggelse og beskyttelse af den offentlige sundhed, den sunde livsstil, lang levetid og forbedring af den moralpsykologiske tilstand; IT-færdigheder; miljø- og økologibeskyttelse; kultur; historie; litteratur
- Afholde aktiviteter i forbindelse med beplantning og forbedring af de grønne områder i Sankt Petersborg
- At udvikle og gennemføre sociale projekter med henblik på en organisering af de ældres fritidsinteresser, udvikling af de kreative evner og den sociale horisont, samt organisere workshops om kunsthåndværk (russisk folkedukke, patchwork, filtning, maleri værksted, trykkeri, floristika)
- Organisere møder og fora med repræsentanter for udenlandske almennyttige organisationer om velgørende aktiviteter; gennemføre oplysningsaktiviteter om etablering af kulturelle og venskabelige dialoger mellem nationer
- Publicere materiale i overensstemmelse med organisationens mål, herunder problemer af den ældre del af befolkningen (Ibid.)

På International Federation of Social Workers' generalforsamling og International Association of School of Social Workers' generalforsamling i København i 2001 blev der godkendt følgende global definition af socialt arbejde: ”Socialt arbejde fremmer social forandring, problemløsning i menneskelige relationer; fremmer evner til funktionel eksistens i samfundet og befrielse af mennesker til at forbedre deres grad af velvære. Ved hjælp af teorier om menneskelig adfærd og sociale systemer, fremmer socialt arbejde samspelet mellem mennesker og miljøet. Menneskerettigheds principperne og social retfærdighed er det fundamentale for socialt arbejde.” (Oversat af undertegnende fra Grigoryeva og Chernyshova, 2008, s. 56).

Ud fra denne forståelse blev der formuleret mål for det sociale arbejde, som består i at give alle mennesker mulighed for at udvikle deres fulde potentiale, berige deres liv og forebygge dysfunktion. Det professionelle sociale arbejde er rette mod problemløsning og opnåelse af forandring. Socialarbejderne fungerer som en slags forandringsagenter i samfundet og i individernes, familiernes og samfundets liv, som de tjener (Ibid., s. 57).

Med denne grundlæggende tanke bliver skolen for den Tredje Alder grundlagt i 2004 i Nevsky området i Sankt Petersborg. Programmet blev indledt som en innovativ model for socialt arbejde med ældre borgere.

Skolens afgørende punkt i uddannelsesforløbet er kurset ”Demokratiets fundament”, hvor kursisterne diskuterer og lærer om demokratiske værdier, som et vigtigt element i borgernes bevidsthed. Inspirationen til dette har projektlederen, Svetlana Chernyshova, hentet fra Danmark og de danske folkehøjskoler. Og det var besøget i Århus på en af de danske folkehøjskoler, hvor erfaringer med samarbejdet med nordnen dannede grundlaget for den russiske model (Ibid., s. 65). Som en tilføjelse hertil, har grundtanken om livslang læring ligeledes præget skolens opståen og videre arbejde.

7.2 Skolens beliggenhed

Skolen er placeret lidt uden for centrum af Sankt Petersborg i en tidligere lejlighed med to rum, et toilet og et mindre køkken. Køkkenet bruges som et mindre samlingssted hvor de besøgende eller kursisterne kan få en kop kaffe, en kiks og en snak med de andre. Rummet er meget småt og fylder en mindre vask, et bord og fire stole omkring sig ved siden af et stort vindue ud mod vejen. Køkkenet bliver omtalt som ”cafeen”.

Det ene rum bliver brugt som kontor af lederen og hendes hjælpere og det andet rum er indrettet som et mindre klasseværelse med en tavle, et par borde som kan rokeres efter hensyn og dertil

hørende stole. Derudover kan man finde en større reol langs væggen som bruges til at opbevare diverse hæfter og samlinger, udarbejdet og publiceret af skolen.

7.3 Skolen som et ressourcecenter

Ordet ressource dukker ofte op i min undersøgelse af skolen. Både kursisterne, lederen og medierne benytter sig af netop den beskrivelse i forbindelse med skolen.

Fra skolens side, ifølge lederen og skolens hjemmeside (www.seniorschool.ru), ønsker man at udnytte de ældres potentiale fuldt ud, dvs. som en ressource. Netop denne tanke gør at skolen skiller sig ud fra andre lignende institutioner. Man ønsker ikke blot at fokusere på en gennemførelse af bestemte kurser med det formål at dele ud af viden blandt de ældre. Man ønsker at følge de ældre videre efter endt uddannelsesforløb, og hjælpe og rådgive dem på vej i forhold til hvilke muligheder der ellers er for dem, og hvordan deres potentiale kan blive udnyttet fuldt ud. Denne pointe bliver fremhævet af skolelederen når hun spørges om, hvordan deres skole skiller sig ud:

”Det vil sige, mennesket i dette tilfælde er et objekt for de udbudte ydelser, slet ikke inkluderet i denne diskussion om, hvorledes han eller hun kan fortsætte sit liv, ja, efter de har modtaget ydelsen, hvilke muligheder der er i udnyttelsen af deres potentiale. Jeg vil sige at vores tilgang er netop subjektiv, ja, fokuseret på mennesket, det er nok på nuværende tidspunkt en af de mest unikke der er.” (Bilag 1, s. 32)

I citatet forklarer skolelederen forskellen mellem andre institutioner og organisationer som tilbyder lignende ydelser for ældre og Skolen for den Tredje Alder. Hun fremhæver forståelsen af mennesket som subjekt og ikke objekt i hendes tilgang. De ældre er i dette tilfælde handlende individer med hver sin personlighed, og dette er blikket man har på skolen. Hun ligger vægt på det potentiale de ældre har som en ressource for dem selv og for samfundet generelt. Det mener hun skal udnyttes fuldt ud, hvilket er det skolen arbejder på. Læring i dette tilfælde kræver deltagelse fra alle parter, dvs. at læring konstrueres i fællesskab, læring sker i sociale relationer gennem forhandling og deltagelse i et fællesskab (Wenger, 2004).

Skolen fungerer som et centrum for samhørighed og udvikler frivilligt arbejde blandt borgerne, hvor ældre bliver ledsaget og hjulpet til gennemførelse af forskellige samfundsgavnige initiativer. I løbet af semestret udvikler og deltager kursisterne i forskellige sociale projekter på baggrund af de gennemførte kurser. Denne deltagelse er ifølge Wenger med til at danne menneskets oplevelse af verden omkring og dermed det praksisfællesskab vi er en del af, jf. teoriafsnittet. Medlemmernes deltagelse ses i undervisningen hvor kursisterne er tilstede for at tilegne sig ny viden, og deltagelsen ved de forskellige arrangementer omkring de fælles projekter, som skolen afholder.

Som et eksempel kan nævnes et projekt som eksisterer på skolen helt tilbage fra 2011. Projektet er en filmfestival om og for ældre kaldet ”Tredje alder – nye muligheder”. Målet med projektet er at fremme et billede ud i samfundet om ældre som skabere af deres eget liv, skabere, der på lige fod med de yngre generationer kan finde muligheder for selvudfoldelse og forbedring af deres livskvalitet. Skolen mener at filmkunst kan være i stand til at få mennesket til at gentænke sit eget liv, holdning til omverdenen og andre, fremme positiv tilgang og tage ansvar for deres eget liv (<http://www.seniorschool.ru/o-kinofestivale/>).

Med undervisningen tilegner de ældre sig den nødvendige viden hvad angår filmning etc. og til festivalen har de mulighed for at fremvise deres kunstværker. Festivalen har fået stor udbredelse og alle kan deltage, hvad enten de er fra eller ude fra skolen.

Gennem den slags deltagelse i fællesskabet skaber kursisterne film, dvs. objekter der formes af de menneskelige erfaringer og bliver en afspejling af den praksis de udfører. Denne tingsliggørelse,

sammen med deltagelsen, er en del af meningsforhandlingsprocessen hvor kursisterne ved hjælp af de processer kan skabe mening med den praksis, som de er medlemmer af.

På baggrund af det ovenstående er det tydeligt at skolen er et resourcecenter, da medlemmerne her kan bruge skolen til forskellige formål. Deres deltagelse skaber mening for dem, idet de aktivt tager del i fællesskabet, udnytter deres potentiale de besidder og ændrer deres livsverden. En nærmere analyse af de processer vil blive udfoldet senere.

7.4 Internationalt samarbejde

Som nævnt har skolen sin oprindelse med inspiration fra norden, især Danmark.

Før skolen fik sin start, har skolens medarbejdere gentagne gange været på lærerige besøg i udlandet, hvor de udforskede traditioner og metoder på de skandinaviske folkehøjskoler. I 2003 med hjælp fra Generalkonsulatet besøgte skolens medlemmer den danske folkehøjskole i Århus, hvis erfaringer dannede grundlag for den russiske model (Grigoryeva og Chernysheva, 2008, s. 65).

I Danmark støttes lignende skoler og projekter af kommunerne. Således forhindrer staten tidlig ældning som følge af ensomhed, inaktivitet, ved at give de ældre muligheden for at blive inddraget i et aktivt liv og etablere nye ligesindede venskaber.

Desuden har skolen forsøgt at bygge bro mellem andre lande ved at introducere de ældre til moderne computerteknologier, så de kan etablere nye venskaber med jævnaldrende fra andre lande. Sådanne møder inspirerer og aktiverer de ældre fra begge sider.

De internationale samarbejder åbner nye horisonter, skolen tilegner sig ny viden og bliver inspireret til hvordan dens arbejde kan forbedres og ældre tager en aktiv rolle i det samarbejde som gør dem til en del af den verden.

Nu hvor skolens oprindelseshistorie og målsætninger er fastlagte, og empirien er indhentet, kan datamaterialet blive behandlet med brug fra Etienne Wenger og bliver udfoldet i det følgende.

8 Analyse

I analyseafsnittet bliver det indsamlede materiale bearbejdet ved hjælp af den valgte teori om praksisfællesskaber for at besvare den stillede problemformulering, som lyder:

Hvilken læringspraksis udspiller sig på skolen og hvordan italesætter de ældre deres deltagelse i skolen og dens betydning for dem?

For at kunne besvare hele problemformuleringen, bliver analysen opdelt i flere underafsnit ved hjælp af nogle arbejdsspørgsmål. Efter en besvarelse på hver af spørgsmålene, kan hele problemformuleringen besvares afslutningsvis.

De hjælpende arbejdsspørgsmål lyder som følge:

- Hvordan kan skolen ses som et praksisfællesskab?

For at besvare spørgsmålet, tages teoriens tre dimensioner i brug: gensidigt engagement, fælles virksomhed og fælles repertoire, som alle tilsammen definerer et praksisfællesskab.

- Hvilken læring finder sted og hvad ønsker man at opnå med skolen over for de ældre?

Dette spørgsmål besvares i forhold til at kunne sige noget om den læringspraksis som udspiller sig på skolen. Ved at undersøge hvad skolens ønsker i forhold til de ældre er og hvad der reelt sker på skolen, kan der tegnes et billede af læringspraksissen.

- Hvad ønsker de ældre at opnå ud af samarbejdet med skolen?
- Hvilken rolle spiller skolen for de ældres verdensbillede og hvilken betydning tillægger de det?

De sidste spørgsmål stilles i forhold til besvarelsen af det sidste led i problemformuleringen, hvad angår de ældres italesættelse af skolen. Det er mikroprocesserne som skal fremhæves her, hvor meningsforhandlingsprocesserne kommer frem og bliver analyseret nærmere, da disse er, ifølge Wenger, med til at opretholde praksisfællesskabet.

8.1 Skolen som et praksisfællesskab

Som det allerførste skal skolen defineres som et praksisfællesskab, og det gøres ved brug af de tre dimensioner, jf. ovenstående.

Gensidigt engagement

Det der definerer et fællesskab er medlemskab, relationer af gensidigt engagement organiseret omkring det kursisterne laver (Wenger, s. 91). Muliggørelsen for det gensidige engagement er forudsætningen for opretholdelse af et praksisfællesskab. *"At være en del af det, der har betydning, er en forudsætning for at være engageret i et fællesskabs praksis [...]"* (Ibid., s. 91-92).

Medlemskabet hvad angår Skolen for den Tredje Alder er kursistersnes, lærernes, lederens og samarbejdspartneres tilhørsforhold til skolen, man skal være deltagende. Det kræver arbejde og er en væsentlig del af praksisfællesskabet. Tilhørsforholdet til praksisfællesskabet kan være forskelligt blandt medlemmerne, men det er deres medvirken til at opbygge og opretholde fællesskabet som holder det sammen.

Kursisterne er dermed fuldgyldige deltagere af praksisfællesskabet da de tager aktiv del i undervisningskurserne og de forskellige arrangementer som skolen afholder og som de selv er med til at organisere. De engagerer sig i alle aktiviteter omkring skolens arbejde, og skaber relationer imellem hinanden. Dette kom fx til udtryk gennem filmfestivalen, hvor deltagerne skulle producere deres produkter i samarbejde.

Men det er ikke kun kursisterne som er fuldgyldige medlemmer af fællesskabet. Fællesskab drejer sig ligeså vel om forskellighed og medfører ikke homogenitet (Ibid.). Dermed er det ikke kun kursisterne og deres tætte relationer som udgør fællesskabet. Det er ligeså vel underviserne som kan kalde sig for medlemmer af praksisfællesskabet. De skaber lige så vel relationer til kursisterne, da de igennem flere semestre engagerer sig i skolens arbejde, som først og fremmest går ud på at undervise og tildele kursisterne viden. Og den viden besidder underviserne.

Lederens tilknytning og dermed engagering i fællesskabet består i den tætte kontakt som lederen har til kursisterne. Lederen deltager i samtlige arrangementer sammen med kursister, som for eksempel det afholdte forum om ældre (Metode: Observationer).

Fælles virksomhed

Den anden dimension der kendetegner praksisfællesskabet er forhandlingen af en fælles virksomhed. Wenger fremhæver tre punkter i den forbindelse:

- Virksomheden er et resultat af en forhandlingsproces, der består i det gensidige engagement
- Den fælles virksomhed defineres af deltagerne i forbindelse med udøvelsen af virksomheden
- Den er ikke blot et mål, men skaber relationer af gensidig ansvarlighed, der bliver integreret i praksis (Wenger, s. 95)

Noget af det som går igennem fra kursisternes udtalelser om deres oplevelse af skolen er, at sammenholdet og nye venskaber er det som de lægger meget vægt på. Det hører jeg blandt andet fra kursisterne som bliver interviewet; *”For det første, kommunikation, ny mennesker, og nye mennesker bringer noget nyt i dit liv. Fra alle mennesker, selvom det er en der er negativ, lige meget hvilken, det er stadigvæk erfaring. Og det er derfor vigtigt med kommunikation og erhvervelse af nogle nye, endda nye professioner, kan man sige. (Bilag 1, kursist 1, s. 36)*

”Og rigtig mange kreative venner har jeg fundet, endnu flere. Jeg har aldrig manglet venner, jeg har altid haft mange venner. Og her er der kommet endnu flere, det er så vidunderligt.” (Ibid., s. 38)

Det samme kommer frem ved en publicering af et projekt kaldet ”Historier og skæbner”, som er blevet publiceret i den kunstneriske og journalistiske almanak Vozrastu.net (jf. Empiriafsnittet). Her fortæller kursisterne kort deres livshistorie og hvad skolen har betydet for deres liv.

”Mødet med nye mennesker har udvidet min horisont, jeg er blevet mere selvsikker, frigjort.” (Vozrastnu.net, 2015, s. 8)

”Det er fantastisk, at man kan lære og få nye venner hele livet igennem.” (Ibid., s. 14)

Vigtigheden af nye venskaber og muligheden for at have mange nye bekendtskaber omkring sig kommer til udtryk som noget alle er fælles om og engagerer sig i.

Skolen som institution er ligeledes med til at støtte om fællesskabet og giver mulighed for at udøve virksomheden, det kommer til udtryk på deres hjemmeside: *”at fremme stærkt venskab og forståelse mellem folket”*, jf. afsnit om skolens historie og grundlæggelse.

Deres virksomhed består ikke kun i at skabe nye venskaber, som er en vigtig del af deres praksis. Den er noget mere kompleks, da deres praksis er *” [...] en kompleks, kollektivt forhandlet reaktion på det, de opfatter som deres situation.” (Wenger, s. 96).*

Fælles repertoire

Det tredje kendetegn er udvikling af fælles repertoire.

”Elementerne i repertoire kan være meget heterogene. De opnår ikke deres sammenhæng i kraft af sig selv som specifikke aktiviteter, symboler eller artefakter, men i kraft af den kendsgerning, at de hører til praksis i fællesskab, der udøver en virksomhed.” (Wenger, s. 101)

Repertoire kombinerer både tingsliggjorte og deltagende aspekter. Det kommer blandt andet til udtrykket ved observationer under kursus i litterære færdigheder (Bilag 2). Her observeres objekter som har sit tilhørsforhold til Danmark, der er de danske flag og et billede af København (Bilag 2, s. 42). Til undervisningen bliver objekterne ikke taget i brug eller bliver omtalt af kursisterne eller læreren, men er alligevel en del af den samme praksis, da fællesskabet har indoptaget disse objekter i løbet af sin eksistens, og disse er dermed blevet en del af deres praksis.

Udover de objekter som er kommet til skolen fra Danmark, udtrykkes repertoire i objekter produceret af selve fællesskabet. Disse objekter er eksempelvis skolens udgivelser i form af den kunstneriske og journalistiske almanak som udkommer hvert år eller de hæftesamlinger som skolen har produceret om forskellige emner. Disse hæfter og almanakker ser jeg ligeledes under mine observationer i klasserummet. Samtlige udgivelser opnår deres sammenhæng i kraft af, at de hører til skolens praksis.

Udgivelserne er nyttige, da de har en historisk relation om gensidigt engagement, samt at de kan reengageres i andre nye situationer (Wenger, s. 101). Dette gælder ikke kun de fysiske objekter, men ligeledes sproget som er de meningsfulde udtalelser, som kursisterne skaber om skolen.

Repertoiret er dermed, ifølge Wenger, en betegnelse for fælles ressourcer for meningsforhandlingen (Ibid.).

8.2 Skolen som en læringspraksis

Dette underafsnit har til formål at besvare følgende hjælpespørgsmål, jf. tidligere: *hvilken læring finder sted og hvad ønsker man at opnå med skolen over for de ældre?*

Læringen har en direkte forbindelse til praksisfællesskaber, da det handler om *at opretholde et tilstrækkelig stort gensidigt engagement i den fælles udøvelse af en virksomhed for sammen at lære noget af betydning* (Wenger, s. 105).

Læring i denne kontekst, når jeg ønsker at beskrive den læringspraksis som udspiller sig på skolen, er det som forandrer praksis og dens medlemmer. Læring går ikke kun ud på at erhverve sig ny viden, færdigheder etc. men forandre medlemmernes evner til at indgå i den praksis, ved at skabe nye måder at deltage i en praksis.

Først vil jeg fremhæve skolens mål i forbindelse med udøvelsen af denne praksis.

I mine samtaler og interviewet med skolens leder Svetlana Chernyshova, finder jeg frem til at et af skolens store fokusområder er den forebyggende del, hvor skolen ønsker at støtte om de ældres mentale tilstand og sundheden generelt. En stor koncentration på netop dette emne kommer til udtryk ikke kun gennem lederens udtalelser: *"Og i bund og grund på nuværende tidspunkt er vi de eneste med sådan et projekt, som i virkeligheden er effektiv i opretholdelsen af mental og psykisk sundhed. Andre former for social støtte, efter min mening, fokuserer ikke på den forebyggende side af sagen."* (Bilag 1, s. 31)

Betydningen af det forsøger skolen desuden at kommunikere ud til de ældre som kommer på skolen. En af de publicerede materialer som jeg blandt andet fandt under mine observationer, jf. Bilag 2, er et hæfte *"6 teknikker til det naturlige liv i byen. Roman Sablin"*. Hæftet fremlægger 6 teknikker som skal hjælpe de ældre til at føre en sundere livsstil. Læseren bliver introduceret til teknikkerne: Elsk din krop – her fremlægger forfatteren forskellige fysiske aktiviteter som yoga, crossfit, samt regler om sunde produkter, vegetarisk livsstil, alkoholens og stoffernes påvirkning og andet. Anden teknik er At vælge det rigtige, hvor læseren kan blive klogere på at købe de rigtige produkter, vælge økologisk og dets fordele. Den tredje teknik er det Sikker hus, og her kan man læse om vand, luft, elektromagnetiske felter, støj og stråling. Yderligere er der teknikken Jeg kan mere som introducerer læseren til muligheder inden for forretning. Den femte teknik hedder 100% effektivitet, hvor forfatteren fremlægger 5 lette måder at opnå psykisk balance på, og sidst er der teknikken i at forbedre miljøet, hvor læseren kan blive klog på at spare på at genanvende og passe på miljøet generelt.

Kursisterne har deltaget i kursus om disse emner og har derefter medvirket i udgivelsen af bogen for at viderebringe den viden til nye medlemmer som kan komme ind på skolen på et senere tidspunkt. På den måde kan nye medlemmer bydes ind i praksisfællesskabet.

"Det ligger allerede i praksis, at medlemmer interagerer, laver ting sammen, forhandler nye meninger og lærer af hinanden [...]" (Wenger, s. 123).

Den læring der ellers finder sted i den undersøgte praksis er at skolen vil have at de ældre udnytter deres potentiale fuldt ud. Man ønsker at de lærer, udvider deres horisonter og udnytter deres viden ved at bruge den til noget nyttigt i samfundet. Som eksempel kan nævnes et kursus som skolen afholder - *"Smag af livet. Udflugts bureauet"*. Kurset forbereder kursisterne med den nødvendige viden, videregiver erfaringer inden for gennemførelse af ekskursioner. Her kunne man lære om hvordan man udvælger et emne, hvordan og hvor man kan indsamle nødvendigt materiale og hvilke

elementer skal indgå i forberedelsen af en ekskursion. Derefter øver kursisterne sig i mindre grupper og afholder de forberedte ekskursioner. Her har de ældre mulighed for dernæst at udnytte den tilegnede viden til at tiltrække andre til at deltage og lære noget om byen. Potentialet her kan være stor, da disse grupper der har dannet sig i løbet af forløbet kan støtte samfundet og gennemføre mindre udflugter og ekskursioner for andre borgere i byen, og dermed introducere dem til landets og byens historie og kultur de lever i.

Der er et klart gensidigt engagement her, da kursisterne er en del af noget som har betydning. På den måde bidrager de til samfundet og dets borgere.

Til undervisningen i litterære færdigheder, som observationerne drejer sig om, observeres nogle momenter som kan sige noget om den læring som findes i praksissen.

Under timen var det tydeligt at et af formålene med undervisningen er at viderebringe noget nyt viden til kursisterne, det er tydeligt ved at læreren står ved tavlen, snakker om emnet og alle skriver noter dertil – et klassisk skoletime-billede: *”Alle tager fat i deres papirer og kuglepenne og begynder at tage noter.”*, *”Nu er det læreren som taler og har opmærksomheden på sig. Andre lytter med og det er et klassisk lærer/elev billede [...]”* (Bilag 2, s.44). Alt er tilstede, tavlen, læreren, borde, stole, eleverne, kuglepenne og notesblokke. Men zoomer man ud i det større perspektiv, er der mere end det. Som del af undervisningen skulle kursisterne forberede nogle historier eller fortællinger og tage billeder med som historierne og fortællingerne drejede sig om. Efter en af kursisterne er færdig med at fortælle, slutter de andre sig til og snakke begynder at tage form. Nu er de fælles om historien, som ellers har tilhørt kun en af dem. De begynder at lære noget om hinanden i sådant situation. De lærere deres livshistorier at kende, deler med hinanden og kommer hinanden nærmere ved: *”Fortællingen er færdig og nogle stykker begynder at sige at det har været spændende at høre om. Hun viser billederne frem. Andre er interesserede i at kigge på dem. De er alle fælles om billederne og nogle spørger ind til hvem der er på dem.”* (Bilag 2, s. 43).

Det fortsætter og læreren bryder ind ved at give bud på hvordan fortællingen eller historien kan forbedres og styrkes. Disse historier og fortællinger får potentiale til at blive udgivet af kursisterne, som man også ser meget af på skolen generelt. Igenem årene har kursisterne været med til at udgive mange små bøger fra deres mindre forlag ”Åbne Døre” (<http://www.seniorschool.ru/izdatelstvo/>). Det som fylder mest i de udgivende bøger og hæftesamlinger er digtsamlinger, hvor kursisterne afprøver sine kræfter med digte og lignende.

Disse udgivelser er igen deres fælles repertoire, tingsliggjort i de fysiske objekter i form af hæfter og bøger. Læringen her sker på flere planer og understøtter Wengers udtalelse om læring (Wenger, s. 115). Kursisterne lærer ikke blot det statiske emne, som er det læreren kommer med, men det at de engagerer sig sammen og deltager i udviklingen af deres praksis, viser at de ligeledes lærer fra hinanden, om hinanden og har mulighed for at bidrage til samfundet og lære andre. På den måde forsøger man at skabe noget større, mere end blot en skole som vi fx kender det fra folkeskolen.

Det skolen ønsker at lære fra sig og dermed bidrage til samfundet er at de ældre oplever muligheder for livslang læring og selvom de har afsluttet deres uddannelser for længst, så er der stadigvæk altid mere man kan lære. Men nu foregår det på en anden plan. De ældre bruger det de har lært og udnytter det i deres interessefelt, skaber noget nyt, deltager i forskellige arrangementer og får en følelse af at man er til nytte og at andre kan have glæde af det man laver (mere om det senere i analysen). Det er en proces som aldrig behøver at stoppe. Nogle af kursisterne har været en del af skolen igennem 12 år, helt fra begyndelsen og har ikke tænkt at stoppe. Det siger noget om at den læringspraksis der udfoldes på skolen muliggør en konstant aktivitet hos ældre og udnyttelse af deres fulde potentiale.

8.3 Kursisterne på skolen

Analysen er nu nået til den sidste del i besvarelsen af problemformuleringen, som skal beskæftige sig med de ældre, dvs. kursisterne på skolen, og udfolde deres udtalelser. Her skal, som sagt, fremhæves de mikroprocesser som en del af meningsforhandlingen. Med hjælp fra teorien vil analysen blive udarbejdet med begreberne *tingsliggørelse*, *deltagelse* og *identitet*.

Meningsforhandlingen skal her forstås som en proces, hvor kursisterne oplever deres verden og engagement deri som meningsfuld. Forhandling skal i den forbindelse forstås som udtryk for vedvarende samspil, gradvis udførelse og udveksling.

I begyndelsen af hvert interview bliver kursisten spurgt ind til hvilke kurser han eller hun har meldt sig til ved ankomst på skolen. Formålet med det er at prøve at finde en årsagsforklaring mellem det mål kursisten havde til at begynde med og hvor kursisten befinder sig nu. Men processen mellem begyndelsen og nu viser sig at være noget uforudsigelig.

Lad os tage kursist nr. 3 som er den der adskiller sig fra andre. Hun udtaler at hun som menneske har ændret sig helt radikalt, hvis hun skal tænke tilbage på den tid hun begyndte at gå på skolen: *"Ved du hvad, for fire år siden og nu er det to fuldkomne forskellige mennesker."* (Bilag 1, s. 39)

Generelt udtaler hun sig om skolen som et sted, der har været med til at ændre hendes liv fuldkomment, og at de mennesker, som hun har mødt på skolen, har været med til at redde hende. Gennem de fire år hun har gået på skolen, har hun deltaget i forskellige kurser, blandt andet IT-kurset og maleri. Men gennem deltagelse i kurserne og engagement med andre kursister endte hun med at skifte spor og vælger at udvide de mere musikalske horisonter, ved at melde sig i klubben "Violin Nøglen".

"Violin Nøglen" bliver afholdt af en tidligere kursist som nu har adskilt sig fra selve skolen og har sit eget kursus. Det vil sige denne kan ikke findes på programmet gennem semestret men alle der får lyst kan melde sig til og blive en del af kurset.

Ifølge Wenger, hvad enten vi handler, taler eller tænker, så har vi med meninger at gøre (Wenger, s. 67). Kursistens engagement i praksis, dvs. skolen, skaber nogle mønstre og en genproduktion af disse mønstre giver anledning til en oplevelse af mening. Til at begynde med har kursisten gennemgået kurset i IT, hun besøgte skolen flere gange om ugen, deltaget i undervisningen og set til samme mennesker hver gang. Gennem den deltagelse har hun gennemgået en meningsforhandlingsproces. Selvom deltagelsen kan virke meget rutinemæssigt, er hun alligevel med til at skabe nye situationer, nye oplevelser og dermed genforhandler meningshistorierne.

Ud fra hendes udtalelser ses en proces med engagement i praksisfællesskabet. Først melder hun sig til IT-kurset og dernæst, som en fortsættelse dertil melder hun sig til photoshop-kurset og malerikurset, hun afslutter den sidstnævnte med deltagelse i sommer plainair hvor billederne bliver udstillet. Som første led i processen er deltagelse. Kursisten deltager i det sociale fællesskab og er en del af medlemskabet ved at handle, høre til og engagere sig i de sociale relationer.

De sociale relationer fortsætter med at blive bevaret, men situationerne fornyer sig, da kursisten begynder at finde mening i andre nye ting. Når hun udtaler: *"Altså, jeg ved ikke med alle, men med mig selv kan jeg sige med 100% sikkerhed, det er 100% mit liv."* (Bilag 1, s. 39), fortæller hun at hun oplever sit engagement i praksissen som meningsfuld.

Deltagelsen i praksisfællesskabet er med til at understøtte processen, hvor hun kan opleve fællesskabet og hendes engagement deri som meningsfuld. Hun deltager i IT-kurset for at komme computeren nærmere, for at lære noget nyt, og samtidigt begynder hun på skolen for at få støtte fra andre mennesker og bliver i sidste ende "reddet", som hun selv siger. Igennem deltagelsen gennem

de fire år oplever hun engagementet i praksisfællesskabet som meningsfuld. Der er en mening med at kende computeren, som fylder meget i dagligdagen hos mange, og der er ligeså vel mening med at socialisere sig når man er ensom og har brug for støtte til at klare nogle problemer i livet.

De malerier som kursisten har været med til at udstille i sommers, eller de værker som hun er med til at fremføre til kurset ”Violin Nøglen” er alle skabte objekter på baggrund af den formede oplevelse af mening. Selv interviewet som hun har med mig, kan være et udtryk for tingsliggørelse, da kursisten skaber en ”historie”, hun sætter ord på hendes oplevelser og derigennem dækker over en række processer i meningsforhandlingen.

8.3.1 Nye venskaber og socialt samvær

Spørger man kursisterne om hvilke intentioner de havde med sig, eller hvad det vigtigste var at få ud af deltagelsen i skolen, fremhæver de vigtigheden af de nye venskaber, de opbygger, mens de er på skolen.

”For det første, kommunikation, ny mennesker, og nye mennesker bringer noget nyt i dit liv” (Bilag 1, s. 36), fortæller kursist 1 i interviewet.

”Og rigtig mange kreative venner har jeg fundet, endnu flere. Jeg har aldrig manglet venner, jeg har altid haft mange venner. Og her er der kommet endnu flere, det er så vidunderligt.” (Bilag 1, s. 38.), fortæller den anden kursist når hun bliver spurgt om hvad er det vigtigste hun har fået ud af at deltage i skolen.

En analyse af en undersøgelse publiceret i almanakken Vozrastu.net, jf. empiriafsnittet, viser, at 35 ud af de 185 adspurgte har svaret, at kommunikationen er det som gav anledning til, at kursisterne startede forløbet på skolen.

Det er dermed det sociale samvær som de ældre har brug for, og det er den virksomhed som skolen giver mulighed for at udføre. Det sociale samvær ses i undervisningen, hvor kursisterne bruger tiden ikke kun på at få nyt viden, men også at hyggesnakke med andre medlemmer af fællesskabet når muligheden opstår:

”De sidder og snakker lidt løst om alt. De fortæller om deres børn og børnebørn. De fortæller nogle sjove historier om de små og hvad de kan finde på at lave. Der bliver hygget. De griner.” (Bilag 2, s. 44)

Til undervisningen var det tydeligt at det sociale samvær og behovet for at hygge om hinanden fyldte ligeså meget som intentionen om at lære noget nyt og tilegne sig viden i klasse. Handlingen ses her i en social kontekst og giver det, de gør i den konkrete situation mening. De er der for at lære, ergo deltager de aktivt i undervisningen: *”Alle tager fat i deres papirer og kuglepenne og begynder at tage noter [...] Nu er det læreren som taler og har opmærksomheden på sig. Alle lytter med og det er et klassisk lærer/elev billede der tegner sig.” (Bilag 2, s. 44)*

Men samtidigt er de der for at socialisere sig med andre og dyrke hinandens selskab, dyrke venskaberne og bekendtskaberne, som de har skabt igennem den tid, de har været på skolen. Det er lige så tydeligt midt i selve undervisningen, hvor nogle billeder bliver taget frem og alle kursisterne snakker med hinanden og læringen sker i det sociale. De lærer om hinandens livshistorier og deres familier: *”Hun bliver færdig og tager også nogle billeder frem fra et hæfte. De er igen fælles om billederne, sender dem rundt og snakker om det de viser og det forhold de har til historien. De spørger mere ind, og damen i sort fortæller mere.” (Bilag 2, s. 43)*

Det gensidige engagement opretholdes af de tætte relationer, som de er der for at skabe sammen. Relationerne er deres deltagelse i den sociale praksis, hvor oplevelserne formes og skaber objekter i

form af deres fortællinger/historier som de fremlægger, samt de billeder de har taget med sig. Kursisternes erfaringer bliver dermed stivnet i disse objekter, jf. teoriafsnittet. Handlingerne her giver ligeledes det de gør mening, da de dermed opretholder de tætte relationer som de er der for at skabe.

8.3.2 Bidrag til samfundet

Undersøgelsen viser samtidigt at de ældres bidrag til samfundet og omverdenen generelt er noget der driver dem frem og giver glæde af ved at deltage i skolens kurser og arrangementer.

Undersøgelsen fra Vozrastu.net nævner, at de ældre bekymrer sig for skolens skæbne, da de er interesserede i dens eksistens og udvikling. De støtter om tanken om at udbrede den form for arbejde med ældre i andre områder af byen. Denne støtte viser sig i deres aktive engagement i adskillige arrangementer som skolen udfører, fx det internationale forum som blev afholdt i april omhandlende den ældre generation, jf. metodeafsnittet. Under forummet har nogle af kursisterne deltaget i selve seminaret, hvor de fik mulighed for at dele sine oplevelser med andre for at pointere skolens vigtighed for de ældre i samfundet. Andre kursister deltog i udstillingen til forummet, hvor man kunne finde skolens stand med udstillinger af malerier, dukker etc.

Deres handlinger bidrager til at skolen bliver mere synlig og bemærket af andre. Udstillingen er de formede oplevelser i skabte objekter, som henviser til den bagvedliggende proces, med kursisternes hverdagserfaringer og tillægger deres deltagelse mening.

Kursisterne italesætter deres deltagelse i skolen som et bidrag til en god sags tjeneste. Deres input i samfundet og bidraget bliver af dem fremhævet som noget betydningsfuldt. Fx udtaler kursist nr. 1 at: ” [...] man har denne her erfaring, stor livserfaring, og så også, du mærker på en eller anden måde at der er brug for dig. At det du laver, du kommer med noget, hjælper nogen, du forbedrer ikke kun dit eget liv, men også andres. Og når der er brug for dig, er det meget værd.” (Bilag 1, s. 36)

Det fortæller noget om deres forhold til skolen, og at fællesskabets udøvelse af praksis går ikke blot ud på at deltage i undervisningen, men at det rækker sig længere ud og der er muligheder for at medlemmerne kan hjælpe andre og give sit bidrag til omverdenen.

Kursisterne italesætter deltagelsen i skolen som noget der har stor betydning, ikke kun for dem men også for omverdenen generelt. Vigtigheden af det vælger kursist 1 at fremhæve ved at fortælle om en situation, hvor skolen har deltaget i et arrangement med et seminar, hvor skolen har været på online linje direkte med Ruslands præsident Vladimir Putin (Ibid.). I hendes kropssprog og toneleje kunne det høres, at det er noget hun fortæller med stolthed, og at hendes deltagelse i hele processen og engagementet deri er meningsfuldt, både for skolen men lige så vel for hende selv.

8.3.3 Opfyldelse af drømme

Et andet syn på skolens betydning for kursisternes deltagelse, er at de ældre oplever, at skolen er et sted hvor drømme kan gå i opfyldelse.

Drømme er ikke kun noget som de ældre gennem praksisfællesskabet opfylder, men det er lige så vel noget de skaber gennem deres deltagelse i fællesskabet. Fx udtaler nogle af kursisterne i almanakken Vozrastu.net, at de med deres tilhør til skolen har fået skabt sig nye drømme, som de ønsker at opfylde i fremtiden:

”Min drøm er at udgive en samling af mine digte og prosa.”, ”Min drøm er at lære at spille klaver og købe et godt klaver dertil. Og så vil jeg også gerne rejse.”, ”Min drøm er at lære at spille klaver og måske skrive min egen sang med min egne musik og mine egne tekster” (Vozrastu.net)

Der er plads til at de ældre kan skabe deres egne drømme og vigtigst af alt, at skolen skaber et mulighedsrum for at disse drømme kan gå i opfyldelse. Et eksempel på at nogle af kursisternes ønsker blev opfyldt er den første kursists udtalelser:

”Så jeg gik derind (red. skolen), fordi jeg nu fik tid, og jeg har længe drømt om at kunne male. Og jeg havde ikke tiden før jeg kom på skolen. Jeg begyndte at male, jeg fik mine egne udstillinger, jeg fik priser for det, ja.” (Bilag 1, s. 36)

8.3.4 Identitet

Ifølge Wenger hænger læring sammen med identitet, da denne forandrer, hvem vi er, og hvad vi gør (Wenger, s. 246), det er en tilblivelsesproces. Dermed er læring med til at danne vores identiteter og er [...] *en kilde til meningsfuldhed og personlig og social energi* (Ibid.).

Identitet omfatter både fortid og fremtid. Kursisterne tager sin fortid med sig, da det følger altid med dem og er en del af deres identitet, fx når kursisterne, jf. observationerne, tager nogle gamle billeder med, og deler historien som hænger sammen med billeder og dem selv, med resten af medlemmerne. Disse historier som ligger i billederne, objekterne, bliver nu en del af praksisfællesskabet og ikke alene kursisten. Når samtalerne om billederne starter, og de andre begynder at kommentere eller spørge til, eller når læreren bruger historien til at vejlede kursisten til at arbejde mere på den og gøre den mere kreativ, bliver historien betragtet som en oplevelse af identitet hvilket medfører læring.

I min undersøgelse observerer jeg flere processer, hvor kursisternes identitet kommer til syne og de fortæller hvordan skolen har ændret på dem som menneske.

De fortæller mig noget om deres fortid, eksempelvis:

” [...] for fire år siden og nu er det to fuldkomne forskellige mennesker. Da jeg kom her til, jeg har simpelthen været i en forfærdelig tilstand, jeg havde den værste depression, og jeg, altså jeg havde det rigtig skidt.” (Bilag 1, s. 39)

Ud fra citatet kan man forstå at kursistens tilstand har ændret sig radikalt. Takket være skolen og dens medlemmer har kursisten formået at ændre på sin person og fået glæden med livet tilbage. Det er ikke nødvendigvis et tegn på at netop identiteten har ændret sig, og jeg har ikke været tæt på netop denne kursist til at kunne sige noget om hvilken identitet hun har haft, men hendes udtalelser her og nu fortæller mig at deltagelsen i praksisfællesskabet har ændret på den hun er, det hun gør, hendes personlighed og ført læring med sig. I starten har hun ikke haft interesse for noget: *”Jeg var ikke interesseret i noget som helst [...]” (Ibid.)*, men efter ankomst på skolen har hun ændret på sin personlighed, nu tager hun aktiv del i det sociale på skolen, lærer noget nyt om musikken, som er blevet hendes interesse, siden hun startede på skolen. Musikken oplever hun som noget meningsfuldt, noget som er nu blevet en del af hendes nye identitet, da det fylder rigtig meget i hendes hverdag.

Et andet sted hvor en kursists identitet kommer til syne, er kursist nr. 4 som er uddannet ingeniør og har det som en del af sin identitet med sig på skolen. Hun beskriver hvordan hendes nysgerrighed vækkes af skolens mini-typografi, som hun opdager, når hun begynder at gå på skolen. Med den baggrund hun har som ingeniør bliver hun styret i at lære alt inden for typografi-faget. Hun lærer computeren at kende, lærer hvordan man arbejder med programmerne som skal bruges. Hun lærer hvordan man sammensætter og udgiver forskelligt materiale, fx skolemagasinet – almanakken-Vozrastu.net og lærings materiale som kan bruges af andre kursister til at lære om computer etc. I processen, i hendes handlinger, og i de sociale relationer lærer hun ikke blot noget om det nye udstyr men også noget om sig selv. Hun udtaler at hun ikke har skrevet før hun kom på skolen:

” Så har vi også sådan en litterær klub ved skolen, og jeg selv skriver ikke, men det viste sig at de så udgav denne her skolemagasin, almanak for de ældre Vozrastu.net. Bagefter efter noget tid opstartede denne her litterære klub, og jeg fik lyst til at publicere mine egne udgivelser, og vi begyndte at skrive, jeg blev så en del af det hele [...] ” (Bilag 1, s. 41)

Ved at indgå i den litterære klub og de sociale relationer som denne medfører, foregår der noget læring og kursisten gennemgår en tilblivelsesproces, hvor hendes identitet formes på baggrund af det praksisfællesskab, hun er medlem af.

Dermed kan man sige, at kursisternes identitet hænger direkte sammen med læring og praksisfællesskabet som udøves på Skolen for den Tredje Alder.

Ud fra ovenstående analyse kan det siges at skolen er et mulighedscenter eller et ressourcecenter, som det allerede er blevet kaldt, for de ældre i samfundet. Intentionerne til skolens opståen og grundbasen for dens opstart har som sagt været tanken om livslang læring og er det emne som bliver taget op i følgende diskussionsafsnit.

9 Diskussion

Undersøgelsen viser, at ældre har lige så meget brug for at mere uddanne sig og udvikle deres personligheder selv efter de har forladt arbejdsmarkedet. Det skal de have mulighed for på lige fod med andre yngre borgere. Men da fokuset på de ældre og aktivering af deres sociale liv er ikke lige så høj i Rusland (jf. Svetlana P. Chernyshova) som den er fx i Danmark, skaber det nogle udfordringer for organisationer og institutioner som Skolen for den Tredje Alder. Som specialet allerede har været inde på, har skolen svært ved at bevare sig selv i samfundet på grund af den manglende støtte fra regeringen. Men der er behov for at de ældre fortsætter med at være aktive og ikke mindst med at tilegne sig ny viden foruden den de allerede har fra deres tidligere uddannelser. Undersøgelsens resultater viser den vigtighed, da de ældre oplever en højere grad af selvsikkerhed og opretholdelse af den mentale og fysiske sundhed ved at besøge skolen.

Det aldersrelaterede fald i intellektuel aktivitet kan forebygges gennem målrettet læring. Ifølge forskere har ældre mennesker stor mængde af motivation og evne til at beherske en bred vifte af ny viden og færdigheder (Skolens magasin Vozrastu.net).

I Danmark er begrebet livslang læring ikke noget nyt, med tanke om at vi har højskoleophold, aftenskoler, Hf-kurser etc. (<https://www.dfs.dk/temaer/realkompetence/opslagsbog/livslang-laering/>). Her har man mulighed for at dygtiggøre sig gennem hele livet, via uddannelsessystemet, læring på arbejdspladsen og i folkeoplysningen. Men i Rusland er det noget som har eksisteret i mindre grad men er i aktiv udvikling. Desuden eksisterer der nogle stereotyper om ældre i samfundet som har sin indvirkning i al det arbejde, disse stereotyper vises således:

- Ældre mennesker er ikke længere egnede til arbejde. Forskningen på området viser rent faktisk at den kategori faktisk arbejder langsommere end den yngre generation. Det skaber et syn på de ældre som nogle der ikke længere er i stand til at arbejde.
- De ældre er hjælpeløse. De ældre kan virke mere sårbare i uventede situationer.
- Alle ældre mennesker lider af dårligt hukommelse. Risikoen for udvikling af Alzheimers ligger hos ældre mennesker på 60+.
- Ældre mennesker har behov for lægehjælp i sidste ende. Hvis du ringer efter en ambulance til en ældre person, er der størst chance for at de bliver ignoreret. Det hænger sammen med at de fleste sygdomme i den alder oftest er uhelbredelige, som følge af alderdom. (<http://nika-vip.ru/blog/5-stereotipov-o-pozhilyh-ljudjah/>)

Personligt kan jeg nikke genkendende til det ovenstående, da jeg som herboende (red. Sant Petersborg) oplever disse situationer i samfundet.

Ud fra det ovenstående er det tydeligt at der er brug for at nedlægge de stereotyper der er om ældre og ændre på forholdet til ældre mennesker i samfundet. Kan tanken men livslang læring være med til at ændre på disse forhold er uvist. Men det er tydeligt at læring og uddannelse af ældre løser en vigtig funktion i at hjælpe de ældre med at orientere sig i det moderne samfund, samt reagere passende og hjælpe med at takle de forandringer, den verden kan stille dem over for på en hensynsfuld måde, samt det nære miljø, og skaber rammer for socialisering og aktiv deltagelse i den ældre generations liv.

Denne tilgang til læring har gjort udslag for at Svetlana Chernyshova har opstartet skolen for de ældre tilbage i 2004. Med det fører også nogle forandringer med sig i samfundet. Ifølge hende selv ligger udfordringen ikke kun i at udbrede og popularisere den form for arbejde med ældre, men også at frembringe lysten hos ældre til at indgå i den type mere uddannelse og socialisering.

”Det er ligeledes nødvendigt at overbevise de ældre selv, at de kan og bør uddanne sig i enhver alder.”, fortæller Maria Morozova, generaldirektør af Elena og Gennadiy Timchenkos velgørenhedsfond (<http://mguu.ru/obrazovanie-dlya-pozhilyh-eto-pohozhe-na-printsip-obucheniya-top-menedzherov/>). Man oplever nemlig at mange ældre ikke helt tør at gå ind i det, da det er noget nyt og uvist for dem.

Samtidigt er tilgangen med livslang læring med til at ændre på nogle af de traditioner som følges gennem flere generationer i Rusland. Som en af kursisterne også kommer ind på, er det meget normalt at de ældre bruger meget af deres tid på at passe deres børnebørn, hus, sommerhus etc. Som barn kan jeg fx huske, at det var min mormor som altid tog mig ud i teater, cirkus eller lignende. Det har også været hende som skulle hjælpe mig og mine søskende med lektierne, mens forældrene var travlt optagede af deres arbejde. De ældre har sjældent tid til dem selv da de daglige rutiner fylder det meste af deres hverdag.

På den måde er der et andet syn på livslang læring i Rusland og der er muligvis brug for mere tid og evt. andre metoder til at indføre det i samfundet. Skolen for den Tredje Alder arbejder aktivt på at viderebringe og udvikle tanken om livslang læring blandt den ældre generation, for at ændre samfundets forhold til den ældre del af befolkningen og ikke mindst for at aktivere de ældre til at fortsætte med at uddanne sig, udvikle deres personligheder og tage en aktiv del i samfundet uafhængigt af deres alder.

10 Kritisk refleksion over eget projekt

I følgende afsnit vil jeg diskutere de kritiske refleksioner over specialet, primært med det formål at reflektere over de valgte metodiske tilgange og empiriindsamlingen i specialets udarbejdelse.

Metodisk tilgang og empiriindsamlingen

Specialets etnografiske studie med kvalitative interviews og observationer blev fremført ved at interviewe skolelederen, fire kursister, foretage observationer af en undervisningstime og deltage i et forum ”Ældre generation”.

Da målet for undersøgelsen har været at undersøge praksisfællesskabet, kunne det have været relevant at inddrage lærerne da disse er ligeledes en del af det fællesskab på skolen, som jeg også fremskriver i analyseafsnittet. Lærernes udtalelser kunne sige noget om deres syn på skolens arbejde, og deres engagement i udøvelsen af praksis kan fortælle om deres handlinger som

meningsfulde. Ifølge Wenger, når man taler om tingsliggørelsesprocessen, kan man have fokus på produktet, materielt objekt, og på processerne som ligger bag de skabte objekter formet af medlemmernes oplevelser (Wenger, s. 73). Læreren kan dermed i det tilfælde også spille en rolle i forbindelse med meningsforhandlingsprocesserne.

Samtidigt kunne undersøgelsen bidrages med flere observationer foretaget uden for ”huset”. Her er der tale om de arrangementer som kursisterne deltager i og som ikke er de kurser de går til. Arrangementerne kunne vise andre handlinger, fremfor det jeg har set i klasserummet, og kunne udvide datamaterialet med flere observationer som kunne være relevante i forhold til besvarelsen af problemformuleringen. Samtidigt ville det vise at praksisfællesskabet kan række sig vidt hvad angår den geografiske placering af medlemmerne.

Skolen rummer mange kursister, men specialets datamateriale bygger kun på fire af dem. Som en forstærkning af reliabiliteten i specialet kunne flere kursister blive interviewet. Andre kursister kunne tænkes at have helt andre udtalelser om skolen som kunne tegne et helt andet billede af deres perspektiv på skolen og dermed skabe anderledes resultater i dataindsamlingen.

11 Konklusion

Specialets formål har været at besvare følgende problemformulering:

Hvilken læringspraksis udspiller sig på skolen og hvordan italesætter de ældre deres deltagelse i skolen og dens betydning for dem?

I gennemgangen af datamaterialet bliver det tydeligt, at læringen i den konkrete praksis, Skolen for den Tredje Alder, er noget som sker i sociale relationer imellem medlemmerne, kursisterne.

Skolen skaber rammer for det praksisfællesskab som kursisterne er aktive deltagere af. Gennem deltagelsen formes deres oplevelser og engagementet i fællesskabet som noget meningsfuldt. Deres søgen efter mening kan siges at rumme en stor del af deres handling i praksis.

Den praksis som udspiller sig på skolen giver udtryk for at læringen kan ske hele tiden og alle steder. Medlemmerne deltager i forskellige kurser som en del af semesterprogrammet, samtidigt deltager de i adskillige arrangementer, hvor de i fællesskab udøver deres praksis af det sociale sammenhold, venskaberne og udviklingen af deres personligheder på forskellige platforme. Om det er på selve skolen eller til et forum, på et bibliotek hvor en lektion finder sted eller til andre arrangementer.

Desuden udøves denne praksis som et sted hvor kursisterne kan lære hele vejen igennem, selv efter kurserne er afsluttede. Et semester varer normalt lidt under et halvt år, men mange af de kursister som er der nu, har været en del af skolen igennem mange år. Skolen for dem bliver et sted, hvor de kan udvikle dem selv på den personlige og faglige plan. De udnytter det, de har lært på kurserne til at aktivere dem selv, hvor nogen fx begynder selv at afholde deres egne kurser efter deres interesser. Dette er noget skolen tilskynder dem til og vil have at skolens medlemmer får noget selvstændighed i deres sociale liv. Dermed er læringen i den forbindelse ikke blot en tilegnelse af en viden eller nogle færdigheder, men en proces hvor medlemmerne lærer af hinanden, med hinanden, skaber sociale relationer og dermed skaber sine egne personligheder og identiteter.

Kursisterne på den anden led viser til at udnytte de muligheder som skolen stiller dem. Nogen går ind i det hele med klare mål, mens andre blot vil prøve noget nyt. Men alle går igennem en proces, hvor de opdager nye sider af den praksis, som de er medlemmer af og nye sider af sig selv. Nogen går ind med et klart mål om fx lære at bruge en computer men ender med at opbygge noget større

og fortsætter samarbejdet med skolen, hvor de opdager, at de er fulde af potentiale som kan bruges både på skolen men også i samfundet generelt. De mærker hvordan deres tilstand ændrer sig til det positive og at deres interesser kan have nytte af at forfølge. De finder mening i deres tilhørsforhold til det praksisfællesskab de er en del af.

”Skolen for den Tredje Alder” deltagelse, udvikling og samhørighed

Ekaterina Jurjevna Guseva

Stud.mag. i Læring og Forandringsprocesser
Institut for Uddannelse, Læring og Filosofi
Aalborg Universitet

Abstract

I følgende artikel ønsker jeg at fremhæve de vigtigste fund jeg har gjort mig i forbindelse med udarbejdelse af specialet omhandlende skolen for ældre ”Skolen for den Tredje Alder” placeret i Rusland i Sankt Petersborg. Skolen blev undersøgt på baggrund af Etienne Wengers sociale læringsteori om praksisfællesskaber. Undersøgelsens formål var at undersøge den læringspraksis som udspiller sig på skolen, samt hvilken betydning skolens medlemmer, kursisterne, tillægger deres deltagelse og hvordan de italesætter deres engagement i praksis. Arbejdet med ældre viser hvordan de ældre forandres på den personlige og faglige plan og stilles mange muligheder i forhold til at forfølge deres interesser, bidrage til samfundet og skabe nye venskaber. Alt sammen bliver udfoldet nærmere.

Skolen som et praksisfællesskab

Ifølge Etienne Wenger (2004) finder læring sted i sociale relationer som en aktiv proces, hvor medlemmer af fællesskabet lærer gennem deltagelse. Praksis som kilden til sammenhængen i et fællesskab beskrives ud fra tre dimensioner: gensidigt engagement, fælles virksomhed og fælles repertoire (Wenger, s. 90). Og for at beskrive den sammenhæng blev disse tre dimensioner sat i forhold til skolen.

Det gensidige engagement beskrives i de handlinger som medlemmerne engagerer sig i, hvor det afgørende er at *opretholde tætte relationer af gensidigt engagement omkring det, de er der for at lave* (Ibid., s. 91). Deltagelsen omkring det gensidige engagement involverer den fælles virksomhed som medlemmerne forhandler sig frem til, og omfatter de personlige, interpersonelle og instrumentelle aspekter af deres liv. Yderligere omfatter forhandlingsprocesserne fælles repertoire i form af værktøjer, ord, handlinger, begreber, historier etc. I undersøgelsen af praksisfællesskabet fremhæves processer hvor kursisterne oplever verden og deres engagement deri som meningsfuld. Dermed er det de meningsforhandlingsprocesser som er interessante at forfølge. Hvad består meningen i og hvor kommer det til udtryk.

Læring som støtte

I undersøgelsen af datamaterialet bliver det tydeligt hvilken læringspraksis der udspiller sig på skolen. Intentionerne med skolens eksistens er at støtte de ældre ved at skabe rum for uddannelse,

venskaber, personlig udvikling, interesser, projektarbejde og andet. Målet er at fremme sund og aktiv livsstil for at forebygge mulige sundhedsmæssige komplikationer.

Ifølge skolens leder Svetlana Chernyshova er deres tilgang til ældre det unikke i forhold til andre lignende institutioner. Skolen for den Tredje Alder fokuserer først og fremmest på de ældre, ved at have en subjektiv tilgang til mennesket, hvor de inddrager mennesket i de handlinger og aktiviteter som sker på skolen. De ældre tager del i organisering af forskellige projekter og forberedelse til og udførelse af adskillige arrangementer. Skolens intentioner er at de ældre bliver set og hørt, for at udbrede det syn på ældre og ændre på de fordomme man har om de ældre i samfundet. Om at ældre ikke kan bruges i arbejde, at de er svage eller at deres eneste formål er at passe børnebørn, huset og sommerhuset.

Skolen ønsker netop at ændre det syn og få samfundet og ikke mindst de ældre selv til at se det fulde potentiale de har i sig og udnytte det fuldt ud.

Skolen for den Tredje Alder befinder sig i en tidligere lejlighed, hvor pladsen er småt. Her finder man et kontor, en café (tidligere køkken) med et mindre bord, nogle stole og et lille skab, et tidligere værelse som nu bruges som et undervisningsrum. Fem gange om ugen foregår undervisning fra morgen til aften i forskellige tematikker som engelsk, litterære færdigheder, fotografering, ”lær din by at kende”, yoga og andre. Til kurserne tilegner kursisterne sig en masse ny viden og bruger det videre. De fleste bliver inspireret til at føre den viden de har fået videre ved at opstarte deres egne projekter. Eksempelvis kan nævnes en kursist som nu underviser i klaver for andre jævnaldrende. Hendes interesse for musik føres videre til andre ældre, og på den måde følger processen med at ældre bliver mere og mere aktive og bidrager på en måde til samfundet. Desuden kan nævnes en kursist som er begyndt sit eget kursus i ekskursionsfærdigheder. Deltagende lærer byens historie at kende og tilegner sig færdigheder i at fortælle byens historie under en ekskursion eller rundvisning, hvor de på skift øver sig i det. Målet er at udvikle gruppen yderligere, forbedre deres kompetencer for at de på egen hånd kan fuldføre rundvisninger som kan være interessante for alle byens borgere.

På den måde skaber skolen uendelige muligheder for de ældre. Her kan de forfølge deres interesse, skabe nye venskaber og forfølge deres drømme. I de sociale relationer til hinanden lærer de at være en støtte for hinanden, lærer noget nyt om sig selv og skaber nye identiteter.

Aldring med glæde

Den anden del af undersøgelsen tager sit udgangspunkt i de ældre og frembringer deres perspektiv på skolen og dens betydning for dem. Fire kursister bliver derfor interviewet hvor deres italesættelser skaber rammerne for en analyse i besvarelsen af hvilken betydning deres deltagelse i praksisfællesskabet har.

Deltagelse og tingsliggørelse er de to konstituerende processer i meningsforhandlingsprocessen (Wenger, s. 69) og ifølge Wenger eksisterer mening *hverken i os eller i verden, men i den dynamiske relation, som livet i verden udgør* (Ibid., s. 68).

En af de interviewede kursister har været medlem af skolen igennem 12 år. Hun fortæller med stolthed hendes engagement i skolen og alt det hun har opnået. Via hendes udtalelser objektiverer hun hendes formede oplevelser gennem tid i en historie, som bliver til en afspejling af den praksis som udspiller sig. Det er det Wenger kalder for tingsliggørelsesproces. Kursisternes oplevelser bliver tingsliggjort og der skabes objekter, i form af fortællinger, værktøjer, symboler eller lignende, og bliver til de fokuspunkter omkring hvilke meningsforhandlingen kan organiseres

omkring. Denne kursist udtaler at hendes deltagelse i skolen har støttet om hendes aktive liv. Hun har deltaget i kurser om filmskabelse og gennem det hun har lært har hun optaget en mini-film og deltaget i en filmfestival og vundet priser. Efterfølgende har hun taget denne interesse videre og med hjælp fra skolen udgivet læringsmateriale om filmskabelse (på amatørniveau) og været med til at undervise andre ved at videregive af sine kompetencer. Yderligere udtaler hun at takket være skolen føler hun sig at der er brug for hende hvilket er, ifølge hende selv, en fantastisk følelse. At man som gammel ikke bliver glemt men kan få lov til at nyde sin alderdom og vigtigst af alt hjælpe andre og bidrage til samfundet ved at udnytte sit potentiale.

Identiteten følger med

En anden kursist viser noget af sin identitet frem i hendes udtalelser under interviewet. Kursisten er uddannet ingeniør og i begyndelse af hendes tilhørsforhold til skolen opdagede hun et mini-forlag og blev straks interesseret i det udstyr som befandt sig der på baggrund af hendes fortid. Det er noget hun begyndte at undersøge nærmere og begyndte at skabe et forhold til det område. Hun begyndte at socialisere sig med andre inden for det område, lærte at bruge computeren og andet udstyr, lærte at designe og fremstille skolens årsmagasin og startede med at være med til at udgive adskillige læringsmaterialer etc.

Hendes oplevelse af hendes handlinger og engagement i det sociale, den måde hun forstår det på og fortolker, det hun foretager sig er en blanding af nogle individuelle valg og er et resultat af de sociale relationer som hun har været med til at skabe i samspil med andre. Det skabes ved at høre til det fællesskab på skolen men med sin egen unikke identitet og er betinget af engagementet i praksis med en unik oplevelse (Wenger, s. 170). Dermed kan det siges at identiteten skal betragtes i forhold til de sociale relationer.

Kursistens handlinger kan dermed forstås i kraft af hendes deltagelse i de sociale fællesskaber. På nuværende tidspunkt har hun været med til at publicere og udgive adskilligt materiale og tilegnet sig kompetencer til at lære fra sig. Hun har fx været med til at udgive et hjælpehefte til nybegyndere som vil tage kursus i IT.

Den forebyggende del

Den ældre del af befolkningen kan opleve flere sygdomme som følger med alderen. Der skal tages det ekstra hensyn til dem og opretholdelsen af sundheden fylder mere og mere i deres liv.

Skolens rolle i den forbindelse er at agere som en forebyggende instans ved at aktivere de ældre til at uddanne sig, træne deres hjerner og dermed stimulere dem og forebygge mulige problemer med helbredet. I skolens journalistiske almanak *Voзрастu.net* som udgives hvert år, er der skrevet en artikel om hvordan de ældre maksimalt kan stimulere deres hjerner. Rådene som man kommer med er at dyrke mere sport, være mere aktiv. Dette går man højt op i på skolen hvor lederen forsøger at involvere så mange kursister som muligt i adskillige arrangementer som befinder sig uden for skolen. Som eksempel har skolen deltaget i et cykelprojekt til *Mobility Day*, hvor der blev organiseret cykelture i byen og et maraton ”Bevægelse for livet”¹. Det viser at man ønsker at aktivere og mobilisere de ældre til at bevæge sig mere og dermed støtte om sit helbred. Deltagelsen i disse sociale arrangementer skaber igen læring og de ældre indser vigtigheden og som noget meningsfuldt i at dyrke motion.

¹ <http://www.seniorschool.ru/veloproekt/>

Yderligere rådgiver man de ældre til at træne sin hjerne, ved at tvinge den til at arbejde. Prøv noget nyt, rejs ud til nye steder, prøv sig frem med kunst, læs flere bøger. Alt det har de ældre mulighed for at deltage i på skolen ved at deltage i kurserne, tilegne sig flere kompetencer, være kreative med maleri eller håndarbejde og prøve sig i at skrive og digte sine egne historier som de i sidste ende kan udgive og tingsliggøre i materielle objekter, som afspejler deres praksis.

Afrunding

Artiklen skulle præsentere læseren over for den model som Skolen for den Tredje Alder i Sankt Petersborg arbejder med. Målet var at vise at den læringspraksis som udspiller sig på skolen er ikke blot tilbudte kurser for ældre men mere end så. Det er et sted, et praksisfællesskab, som udøver en praksis hvor de ældre kan bevare sin identitet, udvikle sin personlighed og lære noget om dem selv og den verden de lever i gennem de sociale relationer som de skaber i fællesskab.

Undersøgelsens resultater påpeger at uddannelse selv i de ældre år har en positiv effekt på mennesket og at det er vigtigt at fortsætte med at være aktiv, deltage i det sociale liv omkring et praksisfællesskab, bevare de sociale relationer, forfølge sine interesse, skabe nye mål og opbygge et forhold til samfundet hvor man mærker at man gør en indsats og ens hjælp er brugbar ude i samfundet.

12 Litteraturliste

Hammerslev, O., Arnholtz Hansen, J. & Willig, I. (2009). **Refleksiv sociologi i praksis: Empiriske undersøgelser inspireret af Pierre Bourdieu**. (1. udgave, 1. oplag). København K: Hans Reitzels Forlag.

Kvale, S. (1997). **Interview**. (10. oplag). København K: Hans Reitzels Forlag.

Wenger, E. (2004). **Praksisfællesskaber: Læring, mening og identitet**. (1. udgave, 3. oplag). København K: Hans Reitzels Forlag.

Links

Dansk Folkeoplysnings Samråd. **Livslang læring**. Lokaliseret d. 24. april 2017 på World Wide Web: <https://www.dfs.dk/temaer/realkompetence/opslagsbog/livslang-laering/>

Skolen for den Tredje Alder. Sidst lokaliseret d. 30. maj 2017 på World Wide Web: <http://www.seniorschool.ru/>

Dansk Råstof. **Forside**. Lokaliseret d. 8. maj 2017 på World Wide Web: <http://www.danskraastof.com/forside.html>

Forum Society for All Ages. **Conference 2014**. Lokaliseret d. 24. april på World Wide Web <http://www.ageing-forum.org/en/event/conference-2014-2/>

Netværk af private huse for ældre №1 i Moskva regionen. **5 stereotyper om ældre**. Lokaliseret 29. maj 2017 på World Wide Web: <http://nika-vip.ru/blog/5-stereotipov-o-pozhilyh-ljudjah/>

Moscow City University of Moscow Government Management. **Uddannelse for ældre: Det ligner principperne i uddannelsen af topledere.** Lokaliseret 29. maj 2017 på World Wide Web: <http://mguu.ru/obrazovanie-dlya-pozhilyh-eto-pohozhe-na-printsip-obucheniya-top-menedzherov/>

Bilag 1 - Interviews

Interview med Svetlana Chernyshova

Как вы считаете, что хорошего приносит Ваша школа в общество и в особенности для пожилых? (00:00-01:37)

Hvad mener du skolen bringer i samfundet og især for de ældre?

Я считаю, что школа — это необычайный вклад, на самом деле в поддержании здоровья нации, в поддержании здорового общества. Прежде всего школа что делает? Она поддерживает психическое здоровье людей, это не мало важно. И по сути на сегодняшний день мы являемся единственным подобным проектом, который действительно эффективен в том, чтобы поддерживать психическое и ментальное здоровье. Все другие формы социальной поддержки они на мой взгляд не акцентируют внимание на профилактической стороне дела. Здесь же мы за 12 лет видим глубочайшую динамику в обеспечении сохранности, да, в течении вот даже, вот этого периода времени. Я это наблюдаю на людях, люди сохраняются ментально, эмоционально, активны, продолжают быть активными. Может быть не в таком широком круге, да, людей, но по крайней мере взаимодействие социально у них на том же уровне. Поэтому в этом смысле вклад необычайный.

Кроме того, я считаю, что это еще и хороший пример, нравственный пример, для молодежи, поэтому это еще и такой воспитательный скажем, да, вклад.

И третье, я считаю, что это еще и использование социального капитала обществу, то есть это по сути тоже развитие экономики, может быть, не используя скажем вот материально-денежные ресурсы, но это тоже использование потенциала пожилых для развития общества. Поэтому здесь несколько аспектов вложения школы.

Jeg mener at skolen er en ekstraordinær indsats, i virkeligheden, i bevaringen af nationens sundhed, opretholdelsen af et sundt samfund. Først og fremmest hvad gør skolen? Den støtter den mentale sundhed, det er ikke mindre vigtigt. Og i bund og grund på nuværende tidspunkt er vi de eneste med sådan et projekt, som i virkeligheden er effektiv i opretholdelsen af mental og psykisk sundhed. Andre former for social støtte, efter min mening, fokuserer ikke på den forebyggende side af sagen. Her har vi igennem 12 år set en dyb dynamik i at sikre opretholdelse af den tilstand, ja, selv her i den periode. Jeg ser det på mennesker, de opretholdes mentalt, følelsesmæssigt, de er aktive, fortsætter med at være aktive. Måske ikke lige så mange af dem, ja, men i det mindste er deres sociale interaktion på samme niveau. Derfor, i den forstand, er indsatsen ekstraordinær.

Desuden mener jeg, at det også er et godt eksempel, moralsk eksempel, for unge mennesker, så der er også noget pædagogisk i det, ja.

Og for det tredje mener jeg, at det også er en udnyttelse af social kapital for samfundet, det vil sige det er sådan set også en vis økonomisk udvikling. Der er muligvis ikke tale om materielle og finansielle ressourcer, men det er også udnyttelse af potentialet hos de ældre til samfundets udvikling. Så dermed er der flere aspekter af skolens indsats.

Чем Ваша школа отличается от других похожих? (01:38-03:19)

Hvordan skiller Jeres skole sig ud fra andre lignende?

Ну скажем так, проектов в России по образованию взрослых много. И в этом смысле мы очень ориентированы, да, на вот эти традиции просвещения, хотя в большей степени в подходах ориентированы на именно скандинавскую модель. Но я хочу сказать, что на сегодняшний день вот таких вот проектов, ну по сути осталось не так много. Они поддерживаются, некоторые из них поддерживаются системой высшей школы. То есть, эти проекты образовательные для пожилых на базе университетов. Где-то еще может быть поддерживаются социальной службой, хотя в меньшей степени. Самостоятельных совсем проектов довольно таки мало, потому что финансирование не систематическое. Что касается вот именно системы социальной защиты, в рамках которой мы раньше существовали, я в системе этой выискивала подобные сюжеты. Но к сожалению, я не нашла ничего серьезного. То есть, есть поддержка через обучение, там, различные трудотерапевтические вещи, но она весьма дискретная, очень непродолжительная. И она не задействует человека как субъекта.

То есть, человек в данном случае является объектом оказания услуги, совершенно не включённый вот именно в обсуждение относительно того, каким образом потом продолжать жить, да, получив эту услугу, какие есть еще возможности в использовании его потенциала. Я хочу сказать, что наш подход, именно субъективный, да, отталкивающийся от человека, вот, наверное, на данный момент в окружении он один из уникальных.

Man kan sige at projekter om uddannelse af voksne er der mange af i Rusland. Og i den forstand er vi meget orienterede, ja, på de her folkeoplysningstraditioner, selvom i højere grad er vi mere fokuseret på den skandinaviske model. Men jeg vil sige, at på nuværende tidspunkt af sådanne projekter er der meget få af. De støttes, nogle af dem støttes af det højere skolesystem. Det vil sige, dette er uddannelsesprojekter for ældre på universitetsniveau. Ellers kan der være nogle som støttes af de sociale myndigheder, men i mindre omfang. Helt selvstændige projekter er der meget få af, fordi finansieringen er ikke systematisk. Med hensyn til netop systemet med social beskyttelse, rammerne inden for hvilke vi før havde været, jeg har forsøgt at finde lignende projekter. Men desværre fandt jeg ikke noget særlig alvorligt. Det vil sige, der er støtte gennem uddannelse og forskellige ting, men det er meget diskret og kortfattet. Og de inkluderer ikke personen som et subjekt.

Det vil sige, mennesket i dette tilfælde er et objekt for de udbudte ydelser, slet ikke inkluderet i denne diskussion om, hvorledes han eller hun kan fortsætte sit liv, ja, efter de har modtaget ydelsen, hvilke muligheder der er i udnyttelsen af deres potentiale. Jeg vil sige at vores tilgang er netop subjektiv, ja, fokuseret på mennesket, det er nok på nuværende tidspunkt en af de mest unikke der er.

На сегодняшний день, какие цели Вы себе ставите на будущее школы? (03:20-06:17)

Hvilke mål sætter i Jer for skolen på nuværende tidspunkt?

Выжить. Первая цель. Почему? Потому что с основными средствами конечно большая проблема. То есть, это помещение, раз. И сейчас получается, что, при том что в стратегию заведены, в стратегию по пожилым людям заведен вопрос, да, о развитии о независимости пожилых людей, **силами общественных организаций (03:35)**. Но систематически эта поддержка не оказывается. К сожалению, никто не спешит меня наградить достаточными помещениями, сейчас получается, чтобы добиться льготы, я тоже теряю очень много времени, льготы на помещения, и получается, что мой опыт он такой довольно таки драматичный в этой ситуации. Следующее, конечно систематическая поддержка. То есть

субсидии и гранты это все, но какие-то in addition как бы варианты, да, моих услуг. Безусловно я сейчас пробую включить пожилых людей в качестве именно с со-финансирующей стороны, но все равно, я понимаю, что необходимо при наших пенсиях, при наших доходах пожилых людей, именно систематическая поддержка как госзаказ. Или это допустим какой-то серьезный спонсор, как бизнес структура и в это смысле для меня это большой вопрос. Те гранты там 150.000 которые там циркуют, это всего недостаточно для поддержания проекта.

Следующее, то что, какие цели. Это конечно расширение спектра, образовательного спектра. Передо мной всегда стоит предмет того же университета Линде где там более 300 образовательных программ, там языков немерено, потому что действительно это очень серьезная тренировка, и память и вот этих нейронных связей. И еще к тому же, конечно бы хотелось бы (речь прерывается работником школы, Светлана уходит из кабинета на 10-15 секунд)

Это и не только и иностранные языки, это еще и возможность действительно проводить очень много учебных поездок, в которых это не только тренируется, но еще люди общаются между собой. Очень бы хотелось гораздо больше привлечь программ именно правового, гражданского просвещения. Собственно, в этом конечно мне везет, но нету таких постоянных как бы преподавателей в этом смысле. Очень бы хотелось, чтобы школа становилась, собственно мы позиционируем себя в виде ресурсного центра вот таких мини-коллективов, мини-сообществ пожилых людей. Хотелось бы эту работу продолжить, то есть, я выступаю как коучер в этом смысле и хотелось бы что бы школа выпускала вот таких коллективов побольше в жизнь, школа как объединитель, то есть, цель вот такая она действительно стоит.

At overleve. Det første mål. Hvorfor? Fordi de grundlæggende midler er der selvfølgelig store problemer med. Det vil sige, det er lokaler, for det første. Og nu viser det sig, at selvom der i strategien er, strategien for ældre mennesker, nedsat et spørgsmål om udvikling og de ældres uafhængighed, med organisationens styrker. Men systematisk bliver denne støtte ikke givet. Desværre er der ingen som skynder sig til at belønne mig med tilstrækkelige lokaler. Nu viser det sig, at for at kæmpe om de legater, mister jeg også en masse tid, og det viser sig at min erfaring i det er ret så dramatisk i den situation. Dernæst, selvfølgelig den systematiske støtte. Det vil sige tilskud er det hele, men mere som in-addition til, ja, mine ydelser. Helt sikkert prøver jeg nu at inkludere de ældre som bidragsydere, men alligevel, jeg forstår at det er nødvendigt, med nutidens pensioner og de ældres indkomst, at modtage systematisk støtte af staten. Eller hvis det nu er fx en stor sponsor som erhvervsstruktur, i den forstand er det mig et stort spørgsmål. De tilskud på 150.000 der cirkulerer, det alt sammen er ikke nok til at opretholde projektet.

Dernæst, hvilke mål der er. Det er helt sikkert udvidelse af hele spektret, det pædagogiske spektrum. Jeg ser altid foran mig selv et universitet som Linde, hvor der er mere end 300 uddannelsesprogrammer, der er adskillige sprog, for det er virkelig en seriøs træning, men hukommelsen og alle de der neurale forbindelser. Og yderligere ville jeg selvfølgelig også.... (vi bliver afbrudt af en kursist, Svetlana forlader lokalet i 10-15 sekunder). Det er ikke kun de fremmede sprog, det er også muligheden for at afholde en masse studieture, hvor det ikke blot øves, men mennesker kan kommunikere mellem hinanden. Vi kunne virkelig tænke os at tilføje flere programmer om folkeoplysning. Faktisk med det er jeg ret heldig, men der er ikke sådan nogen permanente lærere i det. Det ønskes også at skolen, i virkeligheden positionerer vi os selv som et ressource center af sådanne mini-kollektiver, mini-samfund af ældre. Det kunne tænkes at forsætte

det arbejde, det vil sige, jeg er fortaler som coach i den forstand og det kunne tænkes at skolen producerede sådanne kollektiver ud i livet, skolen som kombinerende, så det, målet er der virkelig.

С какими трудностями сталкивается Ваша школа на сегодняшний день? (06:18-

Hvilke udfordringer bliver skolen mødt af på nuværende tidspunkt?

Если мы говорим о материальных минусах, они вот такие как я обозначила. Есть еще другие трудности, они связаны с человеческим сознанием, и опять же я опамтую слова моих датских друзей,” Свет, если ты не можешь, как бы да, взять у города деньги, заработай их сама.”. То есть, да, я считаю что надо переходить к социальному предпринимательству, и сейчас у нас очень много программ, которые обучают НКО социальному предпринимательству и так далее и совместно как бы ищутся пути развития организации вне зависимости от государственной там поддержки, это конечно все прекрасно, вот и, и я понимаю что действительно задача воспитательна с, для меня стоит, транслировать обществу необходимость таких программ для людей. Потому что люди как бы то ни было, они, ну, они обязаны в себя вкладывать. И на сегодняшний день действительно школа предлагает гораздо более мощные витамины чем скажем те же фармацевтические учреждения. И хотелось бы что бы люди начинали задумываться и перекладывать, **вот например XXX(07:25)** в своем бюджете, и всё таки в сторону саморазвития. Нежели там уже таких лекарственных поддержек. Или собственно понимали, что обучение, общение — это действительно мощный ресурс продления именно полноценной жизни. Вот мне кажется вот эта вот сторона достаточно сложная, потому что в обществе стереотип такой потребительский, результат прямо сейчас! А здесь результат весьма затянут во времени, но он, он собственно гарантирован, вот.

Hvis vi taler om det materielle, det er som jeg har antydnet. Der er andre problemer, de hænger sammen med den menneskelige bevidsthed, og igen vil jeg citere mine danske venner ”Svet, hvis du ikke kan, ja, sådan, tage pengene fra byen, tjen dem selv.”. Så ja, jeg mener at man skal gå over til socialt virksomhed, og nu har vi mange programmer som træner NGO i socialt virksomhed og så videre, og samtidigt søges der veje til udvikling af organisationen uafhængigt af statens støtte. Og selvfølgelig er alt det fint, men jeg forstår i virkeligheden at problemet er i opdragelse for mig, udsende behovet for sådanne programmer ud til befolkningen. Fordi mennesker, er sådan som så nødt til at investere i sig selv. Og i dag tilbyder skolen virkelig meget mere effektive vitaminer, end lad os sige de farmaceutiske institutioner. Og vi kunne tænke os at folk begyndte at eftertænke og gennemtænke deres budget, og investere i retning af selvudvikling. End at få den støtte fra nogle lægemidler. Eller faktisk begyndte at forstå, at uddannelse, kommunikation – det er virkelig en stærk ressource i forlængelse af det fulde liv. Her tror jeg denne her side er ganske kompliceret, fordi der i samfundet er et forbrugs stereotype, et resultat her og nu! Men her er resultatet er meget spændt i tid, men den er sådan set garanteret.

Interview med kursist 1

Когда вы начали посещать школу третьего возраста? (00:00-

Hvornår startede du på skolen for den Tredje Alder?

Я начала посещать ее 12 лет назад в 2006 году.

Jeg startede på skolen 12 år siden i 2006.

Вы до сих пор ее посещаете?

Går du stadigvæk på skolen?

Я до сих пор ее посещаю, мне просто оттуда не уйти, невозможно да.

Jeg går stadigvæk på skolen, jeg kan simpelthen ikke stoppe, det er umuligt, ja.

А как часто вы ее посещаете?

Hvor ofte kommer du på skolen?

Сейчас у меня два курса. Я посещаю Литературный олимп, журналист ведет этот курс, и как раз курс вот этот вот ммм Скрипичный ключ, правильно. Ну и естественно киностудия у нас продолжает работать, Киношник, это уже как клуб. Кстати я как раз окончив здесь в школе третьего возраста курс «учимся снимать кино» я потом как волонтер преподавала этот курс своим ровесникам и вот у меня выпуск перед новым годом был последний. А сейчас просто нет нового курса из-за того, что места нет, площадки нет, вот. А так вот потом я выпустила даже, создала такой полиграфический курс тоже так же в школе, и я выпустила, создала сама макет, и выпустила учебное пособие для кинолюбителей, да. И вот у нас выходили журналы, после окончания курса по полиграфии, я делала полностью юбилейный журнал.

Lige nu har jeg to kurser. Jeg har Litterær Olympus, en journalist holder det kursus, og så også denne her, hmm, Violin Nøglen, det rigtigt. Og så selvfølgelig fortsætter filmstudiet med at arbejde, "Filmskaberens", det er som en klub. For resten efter jeg har afsluttet her på skolen for den tredje alder et kursus "Lærer at lave film", bagefter lærte jeg som frivillig andre i det kursus til mine jævnaldrende og så havde jeg afslutning her inden nytåret, den sidste. Og nu er der ikke noget nyt kursus i det, på grund af den pladsmangel, så. Og ellers har jeg også startet et trykkeri kursus, også på skolen, og jeg har udgivet, lavet det selv fra bund, og har udgivet et undervisningshæfte for filmelskere, ja. Og vi begyndte at udgive magasiner, og efter endt kursus i trykkeri, jeg har udgivet et jubilæums magasin helt selv.

(Som observation: jeg lægger mærke til hvordan stemningen og tonelejet ændrer sig i sammenlignet med de første spørgsmål. Når kursisten taler om alt det hun har været med til at skabe, lyder hun utrolig stolt i sine udtalelser. Hendes kropssprog følger med; hun har hænderne tæt på kroppen og hovedet bliver trukket højere op og det fortæller mig at hun føler stolthed over det hun fortæller om.)

Если вы вспомните себя 12 лет назад, какую цель вы преследовали, почему вы пошли в школу?

Hvis du husker 12 år tilbage, hvilke mål havde du, hvorfor kom du til skolen?

Знаете, я просто человек, как бы сказать, все время творческий, никогда не сидела. Когда работала всегда там была таким человеком, который создавал всякие мм, писала стихи к этим, нашим пустникам, принимала участие в театральные вот всякие, знаете вот эти. То есть ну я занималась, ну а потом внуки перестали нуждаться во мне, уже взрослые, а куда мне себя девать, я так вот не могу сидеть, и пошла туда, потому что появилось у меня время, и я давно мечтала писать картины. И что у меня не было времени до того, как я в школу пришла. Я стала писать картины, у меня были выставки персональные, я была лауреатом за эти работы, да вот, и естественно просто не могу. Во-первых, общение, все новые люди, и новые люди приносят в твою жизнь что-то тоже новое, от любого человека, даже пусть он негативный там, какой никакой все равно это опыт. И поэтому это важно это общение и приобретение новых каких-то даже профессий, можно сказать. Компьютерный клуб я закончила, то есть все что теперь мне помогает, теперь я занимаюсь, снимаю фильмы. Я монтирую благодаря тому, что я знаю компьютер, вот, я участвую в кинофестивалях, я была

гранд при за первый мой фильм, я была лауреатом и даже учувствовала в других киношных организациях, тоже была лауреатом, в общем вот так вот. То есть я не могу сидеть без дела, когда наступают каникулы, я просто пропадаю. Хоть я конечно уже прабабушка даже и как мне вчера внуки сказали, что, хотели там что-то такое. Я говорю нет я не могу, у меня тут тут, тут у меня концерт завтра у меня это. А они да к тебе надо записываться, ха-ха..

Ved du hvad, jeg er bare et menneske, hvordan skal jeg sige det, altid kreativ, har aldrig siddet stille. Da jeg arbejdede, der har jeg altid været sådan en, som skabte alle mulige hmmm, har skrevet poesi, har deltaget i forskellige opstillinger af forestillinger. Og bagefter skulle børnebørnene ikke længere bruge mig, de blev voksne, og hvad skal jeg gøre af mig selv, jeg kan ikke bare sidde sådan. Så jeg gik derind, fordi jeg nu fik tid, og jeg har længe drømt om at kunne male. Og jeg havde ikke tiden før jeg kom på skolen. Jeg begyndte at male, jeg fik mine egne udstillinger, jeg fik priser for det, ja, så. For det første, kommunikation, ny mennesker, og nye mennesker bringer noget nyt i dit liv. Fra alle mennesker, selvom det er en der er negativ, lige meget hvilken, det er stadigvæk erfaring. Og det er derfor vigtigt med kommunikation og erhvervelse af nogle nye, endda nye professioner, kan man sige. Jeg færdiggjorde IT-kurset, altså alt hvad der hjælper mig nu, nu laver jeg film. Jeg monterer takket være det, at jeg har kan håndtere en computer, ja, jeg deltager i film festivaler. Jeg har været grand pris for min første film, jeg har været prismodtager og har endda deltaget i andre film organisationer, har også været prismodtager der, så ja, sådan lidt. Så jeg kan ikke sidde inaktiv, og når ferien kommer, bliver jeg tabt. Selv jeg selvfølgelig er oldemor, endda i går sagde mine børnebørn, at de ville noget. Jeg siger så, jeg kan ikke, jeg har dit og dat, koncert, og i morgen har jeg andet. Og de er sådan, jamen man skal nærmest reservere tid hos dig, haha..

И как вы считаете, что вот самое главное, что вы приобрели в своей жизни благодаря этой школе?

Hvad mener du er det vigtigste som du har erhvervet dig takket være skolen?

А вы знаете, во-первых, это продлевает жизнь, да. Жизнь интересную. Как говорит цитирую Светлану Петровну, которая говорит стареем с удовольствием, да. Не просто увядаем, а вот интерес такой, и имея свой опыт вот жизненный большой, и потом как еще, понимаешь, как бы, ощущаешь, как бы востребованность. Что вот ты делаешь, что-то приносишь, кому-то помогаешь, не просто так себе только уллучшаешь жизнь, а и другим. И когда ты востребованный, то это дорогого стоит. И потом, когда знаете так, я участвую вот очень много и в городских проектах где тоже я получила первое место, благодаря этому меня узнали, приехали из Финляндии позвонила журналист приехала со мной говорила, интервью взяла потом поместили интервью это в финский журнал. Потом была приглашена Светланой Петровной на прямую линию с Путиным. В общем понимаете, когда вот требуется везде что-то такое, помощь, ну в общем, вот это вот и есть, когда ты востребован, ты понимаешь, что ты нужен, а не просто ты балласт в жизни.

Ved du hvad, for det første, det forlænger livet, ja. Et interessant liv. Og nu citerer jeg Svetlana Petrovna, hun siger, ælder med glæde, ja. Ikke blot falmer, men har sådan en interesse, og man har denne her erfaring, stor livserfaring, og så også, du mærker på en eller anden måde at der er brug for dig. At det du laver, du kommer med noget, hjælper nogen, du forbedrer ikke kun dit eget liv, men også andres. Og når der er brug for dig, er det meget værd. Og så, du ved, så har jeg deltaget i byens projekter, hvor jeg også vandt første priser, takket være det blev jeg genkendt. Der kom journalister fra Finland, de ringede, kom og talte med mig, tog et interview og udgav det i et finsk magasin. Bagefter blev jeg af Svetlana Petrovna inviteret til arrangement med direkte linje til Putin. Generelt,

ved du, når der er brug for sådan noget hjælp, altså, det er det, når der er brug for dig, du begynder at forstå at der er brug for dig, og du er ikke en ballast i livet.

Interview med kursist 2

Когда вы начали посещать школу третьего возраста?

Hvornår begyndte du på skolen for den tredje alder?

Ну вот летом будет у меня шесть лет уже. Шесть лет назад летом я пришла на первый курс осваивать компьютер, вот. И успешно освоив меня потянуло уже на другое, там, мы создали музыкальный такой песенный клуб «Музыкальная свеча», где мы просто поем песни наши любимые, вот нашего детства, юности, это бартовские, это романсы, русские народные песни, ну просто нашего времени. Вот, и выступаем здесь сейчас уже в библиотеке в содружестве очень тесно, здесь репетируем, выступаем, так же остаемся в тесном творческом контакте со школой, не смотря на то что, мы уже из-под ее крыши вышли как бы, говориться.

Jamen til sommer er det allerede seks år. Seks år siden begyndte jeg på det første kursus, lære om computeren, ja. Og med succes i det blev jeg trukket i andre baner der, vi skabte en musikalsk sådan sangklub "Musikalsk lys", hvor vi bare synger vores yndlings sange, fra vores barndom, ungdom, det er romancer, russiske folkesange, bare sange fra vores tid. Så, og nu optræder vi her nu på biblioteket i tæt selskab, øver her, optræder, forbliver stadigvæk i tæt kreativ kontakt med skolen, på trods af at vi er har fjernet os fra dens tag, som det siges.

Значит вы посещаете сейчас только вот этот клуб и еще в школу ходите?

Så du besøger denne klub og går også på skolen?

Нет, я еще посещаю клуб, тот музыкальный, просто музыка мне ближе всего, «Скрипичный ключ», там я начала учиться на фортепьяно. Вот, и сегодня у нас открытый урок, вот, будет от клуба «Скрипичный ключ», где мы будем показывать свои достижения, кто чему научился, вот. И это мне тоже очень интересно, и мы часто выступаем вместе, вот «Музыкальная свеча», это песенный клуб мой, и «Скрипичный клуб» Наталья Николаевна Мустапина ведет. И мы в таком тесном творческом содружестве, мне очень нравится.

Nej, jeg er også medlem af den klub, den musikalske, det fordi musikken er det som er mig tættest, "Violin Nøglen", der begyndte jeg at lære at spille på klaver. Så, og i dag har vi en åben lektion, fra klubben "Violin Nøglen", hvor vi skal fremvise vores resultater vi har opnået, hvem der har lært hvad. Og det er også meget interessant, og vi optræder ofte sammen, denne "Musikalsk lys", det er sangklubben min, og "Violin Nøglen" Nataliaia XX holder. Og vi er sådan i et tæt kreativt venskabskreds, det kan jeg virkelig godt lide.

А если вы вспомните себя шесть лет назад, какие цели вы преследовали, что именно вы хотели получить от школы?

Hvis du tænker seks år tilbage, hvilke mål havde du sat dig, hvad var det nøjagtigt du ville have ud af skolen?

Ну поскольку меня туда привела подруга в принципе, она знала целенаправленно отправила меня на бесплатный компьютерный курс, который мне до этого никогда не удавалось кончить. Очень время как бы требовало освоения такой техники, и поскольку я освоила

очень быстро, и как-то вот зацепило что, вот мы даже создали на компьютере сначала в электронном виде песенник для нашей «Музыкальной свечи», и правда и другие публикации с удовольствием, потому что песни очень любимые. И дальше как-то зацепилось одно за другое, пошло уже даже кинопроизводство, у нас был очень интересный курс «Сам себе режиссер». Вот. Я окончила там тоже курс и к членам киностудии «Образ» даже мой фильм был на, получил диплом на одной из наших кинофестивалей. И ритмичный, как это называется. Мы делали уже в пенсионном возрасте, байдарочный поход по реке Ореде. Вот. И мы делали это в содружестве со школой поселка Сиверский, это наша дочерняя школа третьего возраста. Команда такая была интересная, вот об этом фильм я сделала.

Da det var min veninde som tog mig dertil, hun vidste målrettet, bevidst meldte mig til denne gratis computerkursus, som jeg førhen ikke var i stand til at afslutte. Det krævede meget tid i at lære den teknologi, og da jeg lærte det ret hurtigt, og der var noget som fængede mig, og vi har endda skabt først på computeren i elektronisk version en sangbog til vores ”Musikalske Lys”. Og faktisk også andre publikationer med glæder, fordi det er nogle yndlingssange. Og derefter viklede jeg bare ind i det et efter et, så kom filmskabelsen, vi havde en meget spændende kursus ”Sin egen instruktør”. Jeg afsluttede også denne kursus, og så var der at min film kom til filmstudiet ”Skildring”, selv min film var på, fik et diplom på en af vores festivaler. Og den rytmiske, hvad hedder den. Vi havde allerede i pensionsalderen organiseret kanosejls-tur over floden Ored. Og det gjorde vi i samarbejde med skolen fra landsbyen Siversky, det er vores søster-skole for den tredje alder. Holdet var meget spændende, det har jeg så lavet min film om.

И последний вопрос, как вы думаете, что самое важное вы получили для себя от школы?

Og et sidste spørgsmål, hvad mener du er det vigtigste du har fået med dig fra skolen?

Ну я очень много приобрела интересных знаний творческих, вот, поскольку я творческий человек. И очень много творческих друзей нашла, еще больше. У меня вообще, не страдала никогда без друзей, у меня всегда было много друзей. А тут еще больше стало, это так чудесно.

Jamen jeg har tilegnet mig en masse kreativ viden, ja, da jeg er et kreativt menneske. Og rigtig mange kreative venner har jeg fundet, endnu flere. Jeg har aldrig manglet venner, jeg har altid haft mange venner. Og her er der kommet endnu flere, det er så vidunderligt.

Interview med kursist 3

Когда вы начали посещать школу третьего возраста?

Hvornår startede du på skolen for den tredje alder?

Вот почти 4 года назад, в сентябре будет 4 года, в это году да.

Det er næsten fire år siden, til september bliver det fire år, i år ja.

А как часто в еще посещаете?

Og hvor ofte kommer du på skolen?

Сейчас 3 раза в неделю.

Nu er det tre gange om ugen.

На какие курсы вы ходите?

Hvilke kurser er du meldt til?

Вот хожу на музыкальный «Скрипичный ключ» и на хор, который поющая свеча называется. Jeg er med i den musikalske ”Violin Nøglen” og i koret, som hedder syngende lys.

А изначально это те же курсы во посещали?

I første omgang var det de samme kurser du var meldt til?

Нет. Изначально я начала посещать компьютерные курсы, вот семестр был да, нового 14 года. В 14 после вот компьютерных курсов там как бы продолжение было, фотошоп и на рисование пошла. Вот, на два одновременно курса ходила. Летом на пленэр была вот от после рисования. А вот с осени начался «Скрипичный ключ» и покорило мое сердце и сердца собственно всех слушателей вот этого курса. Нас было ну чуть побольше чем сейчас, и все просто в восторге от этого курса, это это вот, это теперь наша жизнь. Ну не знаю про всех почти, на сто процентов говорю про себя, говорю на сто процентов это моя жизнь.

Nej. I første omgang begyndte jeg at deltage i IT-kurset, der var et semester i starten af 2014 ja. Efter IT-kurset, der var en fortsættelse, photoshop og maleri, det begyndte jeg at deltage i. Ja, de to kurser samtidigt. I sommers var jeg med i plainair, efter maleriet. Og fra efteråret begyndte så ”Violin Nøglen” og den vandt mi hjerte og hjerterne af alle andre på det kursus. Vi var nogle flere end nu, og alle er bare overspændte fra det kursus, det, det er nu vores liv. Altså, jeg ved ikke med alle, men med mig selv kan jeg sige med 100% sikkerhed, det er 100% mit liv.

Если вы вспомните себя 4 года назад, чего вы хотели от школы?

Hvis du tænker fire år tilbage, hvad ville du have ud af skolen?

Ну вы знаете, 4 года назад и сейчас это два совершенно разных человека. То есть я сюда пришла просто в кошмарном состоянии, у меня была жуткая депрессия, у меня, ну то есть мне было очень плохо. У меня большая, большое горе в жизни, вот, и пришла я в таком состоянии и народ школы мне просто помогли справиться со своей депрессией, со своим горем. Исправить его невозможно, но помогли мне справиться, помогли войти в жизнь. Потому что, ну я считаю, что у меня вот до школы практически не было жизни. Мне все было не интересно, все меня вот, школа меня считай спасла. И вот в частности «Скрипичный ключ».

Ved du hvad, for fire år siden og nu er det to fuldkommen forskellige mennesker. Da jeg kom her til, jeg har simpelthen været i en forfærdelig tilstand, jeg havde den værste depression, og jeg, altså jeg havde det rigtig skidt. Jeg havde, jeg gennemlevede stor sorg i livet, så, og jeg kom så i denne her tilstand og folket her hjalp mig til at klare mig med denne her depression, med min sorg. Den er umulig at ændre på, men de hjalp med at klare mig igennem, hjalp mig til at komme tilbage til livet. Fordi at, jamen jeg mener at før skolen havde jeg praktisk talt ikke noget liv. Jeg var ikke interesseret i noget som helst, så skolen har nærmest reddet mig. Og især ”Violin Nøglen”.

Значит вы пришли что бы...

Så du kom for at...

Ну я пришла да, что бы получить...

Jamen jeg kom ja, for at få....

..поддержку какую то?

..en eller anden form for støtte?

Знаете я не ставила целей получить поддержку, вот, это получилось и школа вот такой вот выраженной декларированной целью нет, но вот эта цель видимо вот просто самой школы да. Потому что тут столько доброжелательства, в одном месте сконцентрировано, я просто нигде не видела. То есть на столько школа вот, мм, просто концентрирует вот таких вот людей, отсеиваются очень многие из школы, которые духом видимо не проникнуты школой. Ну вот тут, вот, дом действительно доброжелательство, объединение, сплоченности, то есть я не знаю. Я такого коллектива вот сколько лет прожила, я не видела такого коллектива как вот в этой школе.

Ved du hvad, jeg satte mig ikke nogle mål om at få støtte, det skete og skolen her er sådan, et erklæret mål var det ikke, men det mål viste sig at være skolens, ja. Fordi her er der så meget venlighed, koncentreret et sted, jeg har ikke set det før. Det vil sige, skolen er så, øhm, koncentrerer sådanne mennesker. Mange falder ud fra skolen, som tilsyneladende ikke er blevet gennemsyret af skolens ånd. Men her, her er det virkelig et hus af venlighed, sammenhold, solidaritet, jeg ved ikke. Sådan et kollektiv, i alle de år jeg har levet, jeg har ikke mødt sådan et kollektiv som der er på den skole.

Interview med kursist 4

Когда вы начали посещать школу третьего возраста?

Hvornår begyndte du at gå på skolen?

В 2009 году. 8 лет назад.

I 2009. 8 år siden

И на какие курсы вы пошли?

Og hvilke kurser begyndte du på?

Ну знаете, я все... я даже на какой, на первый пошла, не помню, я там все прошла первоначально. Ну почти все наверное. Я занималась йогой, я занималась рукоделиями разными, я знамалась, чем еще. Было вот рукоделие разными, значит там и вязание, и макраме, и куклами. Потом и живописью занимались мы. Ну лично я. А, ну и еще что то я заинтересовалась издательством. И я сразу же пришла и увидела там какие то интересные бумажки, почитала, в корзине. Почитала, думаю, что такое интересное. И прошла спросила у Светланы Петровны, это оказалось черновичек какой то, значит листочек из черновичка, который печатался здесь, было пособие для социальных, для работников социальных служб, довольно интересно о людях пожилого возраста там и так далее. Оказалось что здесь есть мини типография, она только недавно вот и появилась, за полтора-два года до моего прихода. И они там напечатали кое что. Я значит заинтересовалась, как инженер мне просто было интересно что какое то оборудование есть. Ну я говорю, а где это и что это. Ну вот так вот, потом значит у нас еще литературное объединение есть при школе, и там интересно, я сама не пишу, но оказывается там вот начали уже выпускать журнал школьный альманах возрасту нет. Потом через некоторое время появился вот литературное объединение развивалось, и мне хотелось свои авторские сборники иметь, и мы стали печатать, уже я туда вошла в это дело, и стали печатать вот уже авторские сборники. Активно журнал стал выходить раз в год обязательно или два. Потом еще литературный появился журнал Вестник, литературного объединения. А тот альманах назывался Возрасту нет, школьный такой литературно-публицистический. Вот, ну и туда приходилось писать тоже что-то, вот этим делом занимались мы. И писали, издавали сами все и печатали его сами. И макеты делали

сами электронные. И вот компьютерные классы у нас еще были, так мы и сами учились, и пособие потом стали печатать в этом издательском центре. Я вот так присела в издательский центр. Так что, вот так...

Jamen, jeg har... jeg har endda den første, jeg kan ikke huske det, jeg har taget dem alle i starten. Næsten alle tror jeg. Jeg gik til yoga, jeg gik til adskillige håndarbejdskurser, ja, hvad ellers. Håndarbejde der var forskelligt, noget hækling, dukke mageri. Bagefter var der også maleri. Nåh ja og så begyndte jeg at interessere mig for forlaget. Jeg kom der og så nogle spændende papirer, i en kurv. Jeg læste dem, tænkte, det er da noget interessant. Og gik så over til Svetlana og spurgte, det viste sig at være noget kladder af en art, som blev publiceret her, det var en del af noget læringsmateriale om sociale, for sociale arbejdere. Ret spændende om ældre mennesker og så videre. Det viste sig at der var en mini typografi, den var næsten lige blevet erhvervet af skolen, halvandet år inden jeg kom. Og de udgav så en masse der. Så jeg blev interesseret, som ingeniør var det bare spændende at se der var noget udstyr. Så jeg spørger hvad er det og hvor er det. Så har vi også sådan en litterær klub ved skolen, og jeg selv skriver ikke, men det viste sig at de så udgav denne her skolemagasin, almanak for de ældre Vozrastu.net. Bagefter efter noget tid opstartede denne her litterære klub, og jeg fik lyst til at publicere mine egne udgivelser, og vi begyndte at skrive, jeg blev så en del af det hele, og vi begyndte at udgive personlige samlinger. Skolemagasinet begyndte aktivt at udkomme en gang om året, eller to. Så udkom en litterær tidsskrift Vestnik. Og den der almanak hed Vozrastu.net, sådan litterær-journalistisk. Så, og dertil skulle vi også skrive et eller andet, det var også noget vi gjorde. Vi skrev, printede og udgav det hele selv. Oprettede også selv elektroniske modeller. Og vi havde computerklasser, sådan lærte vi også selv, og udgav bagefter læringsmateriale i det her forlags center. Sådan fandt jeg mit sted i forlaget. Sådan er det...

А сейчас, как часто вы посещаете школу?

Ог ну, hvor ofte kommer du på skolen?

Ну вот сейчас видите у нас немножко изменилась ситуация, поэтому, мы вот некоторое время назад, вот у нас еще музыкальное появилось такое отделение у нас. Мы кто продолжаем заниматься музыкой, ну а в школе пока вот издательства нет, потому что пока все оборудование осталось на прежнем месте, это не наше было, а социальной службы. Пока вот это, ну литературное там есть, литературная группа, курс литературный, вот на него пока хожу. Ну и, мы все участвуем в мероприятиях, мы чистые волонтеры, мы везде все поддерживаем все мероприятия школьные, да.

Nå nu, som du ser, har situationen ændret sig lidt, derfor, vi har for lidt siden, vi fik sådan en musikalsk afdeling her hos os. Vi der fortsætter med musikken, men på skolen er der lige pt ikke noget forlag, fordi alt udstyr forblev på det forrige sted, det var ikke vores men myndighedernes. For nu er det det, så er der det litterære, litteratur gruppen, litterært kursus, for nu er det den jeg går til. Og så deltager vi altid i aktiviteter, vi er rene frivillige, vi er overalt og støtter alle skolens aktiviteter, ja.

Когда вы только начали, какие цели вы преследовали, что вы для себя хотели получить.

Da du først begyndte, hvilke mål havde du sat dig, hvad ville du have for dig selv?

Вы знаете, просто это интересное дело оказалось, я и сама самодостаточный человек. Меня занимать не надо, я и так знаю много чем могу заняться, я многим чем занималась. Ну просто это было интересно. Я, когда пришла узнала, что это такое, это случайно получилось, я просто услышала про какой-то другой район, что там для пенсионеров что то делается, и я стала... а у меня занятость у самой было, просто я думаю, а что же в нашем районе для

пенсионеров делается. Ну и стала звонить и потом так на звонках посидела какое-то время в начале. Ну и потом вот добралась до школы и узнала вот что там. Ну и ради интереса пришла туда посмотреть, что это такое. Ну и вот обрела, в результате обрела много еще, так, хороших друзей, так сказать. Ну и хороших знакомств, замечательно было. Дружеские такое вот у нас связи.

Ved du hvad, det viste sig at være meget interessant, jeg er selv meget selvstændig person. Jeg behøver ikke i at blive aktiveret, jeg ved selv hvad jeg kan gå i gang med, jeg laver mange ting. Det var bare spændende. Da jeg kom og fandt ud af hvad det gik ud på, det var helt tilfældigt, jeg hørte bare om et andet område, hvad der var af muligheder for pensionisterne, og jeg begyndte... og min optagethed var nok, jeg tænkte bare, hvad er der mon af muligheder i vores område. Så jeg begyndte at ringe rundt og fik ringet i den første tid. Og bagefter kom jeg så ind på denne her skole og fandt ud af hvad det var. Og for interessens skyld kom jeg over for at kigge hvad der var. Og opnåede så, i resultatet opnåede jeg en masse, mange, sådan, gode veninder, så at sige. Og også nogle gode bekendtskaber, det var fantastisk. Meget venskabelige forhold har vi.

Что самое вот важное именно для вас лично, что вы получили от школы?

Hvad er det vigtigste du har fået med dig fra skolen?

Ну вот то что я сказала, что вот дружеское участие друг в друге вот у нас. Некоторым может быть. у меня вроде бы все более-менее в порядке, но вот когда мы, ну все равно мне интересно с этими людьми. Потому что люди все очень разные, разнообразные, очень интересно, у каждого своя судьба. Там не важно, там, какие мы. Кто-то старше, кто-то младше, кто-то более успешный. Это не важно. Ну вот так вот мы друг друга поддерживаем. А некоторым явно нужна бывает поддержка, вот. И это тоже интересно что мы не зря как бы живем. Поддержка Светланиного проекта самого тоже, мы как бы, своей силой это отдаем. Потому что тоже как бы соучаствуем в ее проекте и нам это тоже как бы нас поддерживает. Ну вот так. Вроде бы и не хочется бросать. Если какие-то обстоятельства заставят, ну, наверное, уйдем, а так вообще вот.

Jamen, det jeg sagde, at vi har de her venskabelig interesse i hinanden. For nogen måske. jeg har sådan set, det har altid været mere eller mindre i orden, men alligevel jeg synes de er meget spændende alle sammen. Fordi menneskene er alle forskellige, varierede, meget interessant, enhver har sin egne skæbne. Det er lige meget hvordan vi er. Nogen er ældre, nogen er yngre, nogen er mere vellykket. Det er ligegyldigt. Sådan støtter vi hinanden. Og nogen har klart brug for noget støtte, ja. Og det er også interessant, at vi ikke lever forgæves. Støtte om Svetlanas projekt også, vi giver os selv i det også. Fordi vi også på en måde deltager i hendes projekt og det er også en form for støtte til os. Sådan der. Ikke ligefrem noget man vil opgive. Hvis nogle omstændigheder kræver det, jamen så forlader vi det nok, men ellers, sådan.

Bilag 2 – Observationer

Foretaget 15.05.2017 kl. 11-14, kursus i litterære færdigheder

Jeg sætter mig i et mindre lokale, som ligner et almindeligt klasseværelse ved første øjekast. På væggen ved døren hænger en tavle. Midt i lokalet fylder et stort bord, sat sammen af fire mindre, med flere stole. Lokalet er lyst, der er to store vinduer i væggen på den lange led. Til venstre for indgangen er der en reol, hvor man kan finde en masse hæfter, udgivelser osv. som er stablet i stakke på hylderne. Alle hæfter er udarbejdet af skolen.

Væggen over for tavlen popper lidt, så det ligner en mindre hylde lavet ud af beton. Denne er udsmykket med et større billede af København. Ved billedet står nogle danske og russiske flage, samt en dansk tinsoldat.

Kl. er nu 10.55, jeg har sat mig i hjørnet ved reolen, i håb om at jeg bliver forholdsvis ”usynlig” over for de tilstedeværende. Kursisterne er begyndt at møde op. Ved bordet sidder der nu 3 kvinder og 2 mænd. De sidder og snakker, fortæller hinanden hvad de har oplevet om dagen. En af dem sidder med sin telefon, og er ikke med i hyggesamtalerne med de andre. De andre har lagt nogle papirer og notesblokke frem på bordet, samt skriveredskaber. En af damerne har nogle gamle billeder fremme. Ud fra samtalen kan jeg forstå at disse skal bruges i forbindelse med et oplæg hun skal udføre senere.

De begynder at tale om helbred nu. De diskuterer forskellige midler man kan tage i brug hvis nu de bliver syge eller dårlige. Samtalerne er meget afslappede, der bliver grint meget.

En af mændene, som tog imod mig da jeg kom ind på skolen, sidder for enden af bordet. Det virker til at han ikke blot er ”almindelig” kursist som andre. Han har en kalender fremme, og nævner at han hellere må huske at krydse dem af som var mødt op til kurset i går. Han går væk for at komme tilbage igen med et skema. Sådant forlader han lokalet for igen at komme tilbage flere gange. Han virker til at være optaget af et eller andet, som om han har meget at tænke og huske på, da han hellere ikke er lige så aktiv i samtalerne med de andre.

Kl. er nu 11.03 og underviseren træder ind i lokalet, hun hilser på alle. Jeg går over og præsenterer mig. Hun er OBS på at jeg er tilstede, det har skolelederen givet hende besked på. Jeg går tilbage og sætter mig igen. Læreren tager nogle papirer frem fra sin taske og sætter sig. Hun forsøger at starte undervisningen.

Hun spørger om nogen har forberedt et oplæg i forhold til en opgave de har snakket om. Damen som havde nogle billeder med melder sig. Hun vil gerne læse noget op. Hun har skrevet en fortælling på baggrund af billederne. Hun begynder at læse op, det er en fortælling om hendes far, nogle rigtige ting der er sket for mange år siden, omkring krigen. Andre lytter med.

Det ringer på døren, manden med kalenderen rejser sig og går hen for at åbne. Der er kommet flere. Nu er der 7 elever tilstede, 5 kvinder og 2 mænd. Det er to damer som er kommet ind. Den ene af dem sætter sig på et af de stole som står tæt på læreren. Manden med kalenderen vinker med hånden og giver hende tegn til at komme og sætte sig ved siden af ham. Hun tager stolen og sine ting, og går hen til ham. Nu sidder de tættere på hinanden. Fortællingen er stadigvæk i gang. Alle lytter opmærksomt efter.

Fortællingen er færdig og nogle stykker begynder at sige at det har været spændende at høre om. Hun viser billederne frem. Andre er interesserede i at kigge på dem. De er alle fælles om billederne og nogle spørger ind til hvem der er på dem. Billederne og historien hænger sammen. Læreren spørger: ”kan nogen give et bud på hvordan denne fortælling kan fremhæve flere følelser?”. De begynder at diskutere teksten og mulighederne. Læreren giver sit bud og fortæller damen med billederne hvordan hun kan arbejde videre med det. Damen virker meget tilfreds med kommentarerne, hun smiler meget, lytter efter og skriver ned det der bliver sagt. Det er meningen hun skal skrive mere på historien. Læreren retter opmærksomheden mod andre. Hun spørger om flere vil forsøge. Damen i sort melder sig. Hun starter med at sige at hun vil læse en historie op går i gang. Alle lytter igen aktivt med og kigger på damen som læser op.

Engang imellem stopper hun og tilføjer nogle kommentarer til det hun har skrevet. Andre gør det også engang imellem, fx ”hold da op”, ”nej hvor fint” o.l. Hun bliver færdig og tager også nogle

billeder frem fra et hæfte. De er igen fælles om billederne, sender dem rundt og snakker om det de viser og det forhold de har til historien. De spørger mere ind, og damen i sort fortæller mere.

Manden med kalenderen er ikke lige så aktiv som de andre, han holder sig lidt i baggrunden. Der kommer en kursist mere. Hun er en yngre kvinde i forhold til de andre. Efter alle har fået snakket lidt sammen, bryder læreren ind. Hun giver kommentarer til historien. Igen fortæller hun hvordan historien kan styrkes, hvad damen kan skrive mere på. Læreren spørger igen om der er flere. Alle er stille. Nogle siger at de ikke vil. Efter lidt stilhed siger læreren hvad dagens tema er og rejser sig for at begynde at skrive på tavlen.

På tavlen hænger der en kæmpe ”notesblok”, man kan skrive på papirerne med tus og rive dem af. Selve tavlen bruges ikke. Alle tager fat i deres papirer og kuglepenne og begynder at tage noter. Stemningen har ændret sig nu. Før var det eleverne som ”styrede” det hele, de var meget aktive i fællesskabet. Nu er det læreren som taler og har opmærksomheden på sig. Alle lytter med og det er et klassisk lærer/elev billede der tegner sig.

Hun spørger engang imellem ind til andre, så det ikke kun bliver hende som taler løs. Kursisterne svarer, nogle gange har de ikke nogle bud. Så giver læreren det som lektie.

Alle tager aktivt noter, de fleste deltager i fælles diskussioner, de er meget interesserede i det der foregår.

En af diskussioner fører over i et emne om de unge nu til dags. Nogle er forbavsede over hvor negativt teknologierne påvirker de unge. Nogle stykker siger at det ikke er så slemt.

Kl. er nu 12:25. Læreren spørger om nogen kunne trænge til en pause. Det vil de gerne. Damen som holdt oplægget først siger at alle kan gå hen og få en kop te eller kaffe i cafeen. Nogle stykker går væk, andre bliver i lokalet. Jeg bliver siddende og observerer videre. Her er tre andre. De sidder og snakker lidt løst om alt. De fortæller om deres børn og børnebørn. De fortæller nogle sjove historier om de små og hvad de kan finde på at lave. Der bliver hygget. De griner.

Kl. er 12:52, pausen er slut. Læreren starter igen. Undervisningen er i gang igen. I ny og næ er der plads til at man kan sidde og hygge lidt. Der bliver fortalt nogle korte historier. Det er en hyggeligt atmosfære, de griner sammen og nyder hinandens selskab.

Timen afsluttes med at læreren siger de ikke skal skrive mere ned. Hun foreslår de kan opfinde på en historie i fællesskab. Hun vil have de oversætter et eventyr i en nyere moderne stil.

Efter giver hun igen lektier for. Undervisningen afsluttes.